

“Boys will be boys...”

En intervjustudie om hur personal i fritidshem arbetar med frågor som berör samtycke, sexualitet och relationer.

Klara Sandberg och Karin Lindell
Grundlärarprogrammet med inriktning mot arbete i fritidshem

Examensarbete: 15hp
Kurs: LRX2G
Nivå: Grundnivå
Termin/år: VT2024
Handledare: Jenny Bengtsson
Examinator: xx

Nyckelord: Fritidshem, Personal i fritidshem, Genus, Intervjustudie, Samtycke, Relationer, HBTQI, Sexualitet- och Könsnormer.

Abstract

I samband med läroplansändringen 2022 bytte kunskapsområdet *sex och samlevnad* namn till det mer övergripande: *sexualitet, samtycke och relationer*. Detta efter granskningar som tydde på brister och otydligheter inom kunskapsområdet. Enligt Skolverket (2024) ska sexualitet, samtycke och relationer arbetas med ämnesövergripande samt även inkluderas i fritidshemmets undervisning. Syftet med vår kvalitativa studie är att undersöka hur personal på fritidshemmet arbetar med sexualitet, samtycke och relationer inom fritidshemsverksamheten, samt vilka möjligheter och hinder det finns för att bedriva undervisning kring kunskapsområdet. För studien har vi intervjuat personal på olika skolor, placerade på skilda platser geografiskt och med olika socioekonomiska förutsättningar. Något som har gett oss inblickar i deras verksamhet och verklighet. Studien utgår utifrån ett socialkonstruktionistiskt perspektiv, en teori som ifrågasätter och kritiskt granskar föreställningar som anses vara naturliga. Kön, genus och sexualitet kan utifrån teorin ses som något vi i samhälle konstruerar. I vår analys har vi använt oss utav en tematisk sortering, för att kunna urskilja och tyda stoffet i vårt material. Resultatet visar på hur sexualitet, samtycke och relationer är ett oprioriterat kunskapsområde, där avsaknaden av ett yrkesspråk genererar bristande kvalitet och samförstånd. Samtidigt vittnade intervjudelatatagarna om hur den undervisning som ägde rum ofta påverkades av personalens personliga förhållningssätt, samt individens egna värderingar.

Förord

Tack till all fritidshemspersonal som har gett sitt samtycke och valt att delta i vår studie, deras intervjuer har vart av stort värde och tiden som de har tagit för att bidra har vart en enorm resurs. Tack dessutom till vår handledare Jenny Bengtsson som har peppat och inspirerat. Tack för er hjälp! Ett stort tack till oss båda som under arbetets gång har haft ett gott samarbete, goda konversationer och stöttat varandra genom hela processens gång.

Innehållsförteckning

1	Inledning.....	3
1.1	Syfte och frågeställning	4
2	Bakgrund	4
3	Tidigare forskning	5
3.1	Värdegrundsarbetet i skolan.....	6
3.2	Sexualitet, samtycke och relationer i skolan.....	7
3.3	Fritidshemmets förutsättningar	8
3.4	Kön och genus i lärarutbildningen.....	9
3.5	Summering av tidigare forskning	10
4	Teori och centrala begrepp	11
4.1	Kön och Genus	12
4.2	Sexualitet- och könsnormer.....	13
4.3	Sexualundervisningens didaktik.....	14
5	Metod	14
5.1	Metodval.....	15
5.2	Urval.....	15
5.3	Intervju och genomförande.....	16
5.4	Bearbetning och transkribering.....	17
5.5	Analysmetod	17
5.6	Generaliserbarhet, Reliabilitet och Validitet.....	17
5.7	Forskningsetiska överväganden.....	18
6	Resultat och analys	18
6.1	Möjligheter i arbetet med sexualitet, samtycke och relationer	19
6.2	Hinder i arbetet med sexualitet, samtycke och relationer	21
6.3	Hur beskrivs arbetet?	Fel! Bokmärket är inte definierat.
6.4	Sammanfattande analys	27
7	Slutdiskussion	28
7.1	Personalens förutsättningar och förhållningssätt.	28
7.2	Ett gemensamt språk	29
7.3	Ett oprioriterat ämne	30
7.4	Förslag på vidare forskning	31
7.5	Avslutande reflektioner.....	31
	Referenslista	33

1 Inledning

Sexualundervisningen i skolan har alltid varit något av ett känsligt ämne, från de att den gjorde entré under skolan regi på 1950-talet tills än idag (Ceder & Gunnarsson, 2021). Alla har vi troligtvis någon relation till ämnet eller något minne från en lektion som vi kanske helst vill glömma. Tidens normer och ideal har varit avgörande för ämnets omfattning och existens. För många av oss handlade det om några enstaka lektioner i biologin, men undervisning kring sexualitet och relationer kan och bör vara så mycket mer än det.

Hösten 2022 kom en ny ändrad läroplan från Skolverket (Läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet [Lgr22], 2022). Delar av de ändringar som hade utförts rörde sex och samlevnadsundervisningen. Sex och samlevnad skulle inte längre finnas med i läroplanen som begrepp, i stället skulle kunskapsområdet döpas om till sexualitet, samtycke och relationer. Den nya benämningen är framtaget för att betona vikten av samtycke i både relationer och sexualitet (Skolverket, 2024).

Kunskapsområdet har i och med namnbytet getts större tyngd i läroplanen, och skall genomsyra flera kurs- och ämnesplaner. Kunskapsområdet är även en del av läroplanens två inledande kapitel som rör värdegrund och övergripande mål. Dessa kapitel ska även fritidshemmets undervisning utgå ifrån, därav förblir sexualundervisningen högst relevant för fritidshemmets verksamhet (Skolverket, 2024). Nytt inom kunskapsområdet är att begreppet samtycke uttryckligen beskrivs och benämns som något eleverna skall få förståelse för. Kunskapsområdet syftar numera också till att eleverna skall ges möjlighet att kritiskt granska pornografiskt material, samt att undervisningen skall bidra till att motverka och belysa hedersrelaterat våld och förtyck (Lgr22, 2022).

Förändringarna är grundade i den granskning som utfördes 2018 på uppdrag av regeringen (Skolinspektionen, 2018). Kunskapsområdet saknade en helhetsbild och lärarnas kompetens i vissa frågor släpade efter. Detta skapade dåliga förutsättningar för en likvärdig skola, vilket vi i enlighet med 1 kap 9 § i Skollagens (SFS 2010:800) grundläggande mål om en likvärdig utbildning är skyldiga att eftersträva.

Enligt Skolverket (2024) ska undervisningen kring sexualitet, samtycke och relationer bedrivas från tre olika håll: *Ämnesintegrering och ämnesövergripande, enskilda lektioner och insatser* samt *att fånga frågan i flykten*. Den första delen *Ämnesintegrering och ämnesövergripande* undervisning handlar om varje enskilt ämnes ansvar, där lärarens undervisningsinnehåll läggs i fokus. Genom att vidga perspektivet på sexualitet, samtycke och relationer skapas nya förhållningssätt till begreppen och deras inverkan i samhället. Kunskapsområdet ska delges ett vidare perspektiv och sammanhang än det biologiska som till synes dominerat den tidigare sex och samlevnadsundervisningen. *Enskilda lektioner och insatser* syftar på lektioner eller temadagar där ett speciellt fokus ligger på ämnen relaterade till kunskapsområdet. Det kan röra sig om att lyfta specifika dagar så som World Aids Day, #Metoo, eller Pride. Det sistnämnda förhållningssättet till undervisningen *“att fånga frågan i flykten”* blir speciellt intressant i den här studien, då detta är ett didaktiskt område där fritidshemmet utmärker sig i både kompetens och praktikkännedom. Att fånga fråga i flykten handlar om att tillvarata på diskussioner och dialoger i vardagen. Att fånga tag i undervisningen när tillfälle ges. Det kan ske på skolgården, i matsalskön eller när konflikter och osämja uppstår (Skolverket, 2024).

Trots att detta didaktiska tillvägagångssätt tillhör fritidshemmets särkunskap och styrka, samt många gånger är fritidshemmets huvudsakliga undervisningsmetod, upplever vi under våra vfu-

perioder att denna form av undervisning innefattande sexualitet, samtycke och relationer många gånger glöms eller prioriteras bort.

Vi upplever även att bristen på utbildad personal skapar en känsla av ett tvådelat fritidshem. Senast inhämtad statistik från Skolverket rörande läsåret 2023/2024 visade på att endast 35,5% av personalen på fritidshemmet hade en pedagogisk högskoleutbildning (Skolverket, 2024b). Detta kan skapa svårigheter för fritidshemmen att efterleva läroplanens innehåll och värdegrund. Vi har även uppmärksammat hur kategoriseringar och uppdelningar sker, där könsroller och normer inte problematiseras, utan snarare styr verksamheten. Detta trots att snart två år har gått sedan den nya läroplanen presenterades med ett mer utpräglat och förtydligat utbildningsmål kring sexualitet, samtycke och relationer.

1.1 Syfte och frågeställning

Studiens syfte är att undersöka hur personal på fritidshemmet¹ arbetar med det nya uppdraget som formuleras i Lgr22 (2022), kring relationer, sexualitet och samtycke. Samt på vilket sätt de resonerar kring deras egna, kollegors och fritidshemmet förutsättningar².

- Hur beskriver personal i fritidshemsverksamheten arbetet med frågor som berör sexualitet, samtycke och relationer?
- Vilka möjligheter finns det för personalen i fritidshemmet att bedriva undervisning som berör kunskapsområdet?
- Vilka hinder finns det för personalen i fritidshemmet att bedriva undervisning som berör kunskapsområdet?

2 Bakgrund

I Kungliga skolöverstyrelsens material som publicerades för första gången 1945 beskrevs sexualitet som “...ett känsligt ämne, allt för känsligt för familjen att hantera” (Ceder & Gunnarsson, 2021, s.53). Skolan skulle i stället bli ansvarig för hanteringen av detta “känsliga ämne” och sedan år 1955 har någon form av sexualundervisning varit obligatorisk i svensk skola. Redan år 1933 bildade Elise Ottesen Jensen organisationen RFSU³ vilket la grunden för mycket av den undervisning som senare flyttade in under skolans regi (Ceder & Gunnarsson, 2021). Men sexualundervisningen har ständigt varit under förändring, mycket på grund av att den styrs och förändras av de samhällsnormer och ideal som dominerar den aktuella tiden.

Sexualundervisning, blev det samlingsnamn för undervisningen som berörde sexualitet i korrelation till samhälle och individ och kom till att innefatta allt ifrån njutning, sexuell identitet till diskriminering, jämställdhet, rättigheter och lagar som berör sexualitet (RFSU, 2019). Undervisning om sexualitet kunde med fördel bearbetas ifrån många olika infallsvinklar och arbetas utifrån olika ämnen, men i granskningar utförda 2018 i uppdrag av regeringen så visade

---

¹ När vi skriver personal på fritidshemmet innefattar det all personal verksam under fritidshemsverksamheten.

² Vilka förutsättningar fritidshemmet har kan innefatta: inne- och utomhusmiljö som lärmiljö, materiella, ekonomiska och personella resurser som fritidshemmet kan nyttja, antalet utbildad personal samt antalet elever på fritidshemmet.

³ RFSU är en förkortning för: Riksförbundet för sexuell upplysning (RFSU, 2023).

det sig att undervisningen kring kunskapsområdet var bristfällig och att lärare saknade klarhet kring ämnet (Skolinspektionen, 2018). Namnbytet ifrån sex och samlevnad till nuvarande sexualitet, samtycke och relationer kan härledas till denna granskning, där det uppdagades att kunskapsområdet sex och samlevnad helt saknade ett systematiskt kvalitetsarbete vilket genererade i ett försämrat helhetsgrepp, och en bristfällig samsyn skolor emellan. Lärare vittnade om en osäkerhet och en kompetensbrist rörande normkritiska förhållningssätt samt HBTQI⁴-frågor (Skolinspektionen, 2018). Slutsatserna från granskningen ledde till Utbildningsdepartementets beslut att förändra upplägget och strukturen för kunskapsområdet. Genom att förtydliga och förändra läroplanen ska kvalitén och likvärdigheten stärkas inom kunskapsområdet och inte längre vara sårbart i den meningen att det faller på enskilda individers kompetens och engagemang. I stället skapas det ett gemensamt ansvar bland lärare och rektorer, för att säkerställa likvärdigheten och kompetensen (Regeringskansliet, 2021; Lgr22,2022).

Eleverna ska via arbetet med sexualitet, samtycke och relationer få en helhetsbild om vad sexualitet och relationer kan innebära, samt bidra till välmående och förståelse för egna och andras rättigheter. Lärarna ska bedriva undervisningen genom medvetenhet och med hänsyn till alla olika förutsättningar och erfarenheter. Tro, familjesituation, geografisk- och etnisk bakgrund samt sexuell läggning är saker som påverkar hur undervisningen kan bedrivas, och ett viktigt perspektiv att ta i beaktning är hbtqi-inkludering (RFSU, 2019).

I vardagsarbetet, och i arbetet kring sexualitet i skolan kan frågor och tankar om kroppsintegritet och samtycke uppstå, och enligt 2022 nya läroplan (Lgr22, 2022) skall skolan tydliggöra vad begreppet samtycke betyder i relation till jämställdhet, fysisk integritet och frivillighet. I samband med 2018 års lagändring angående våldtäkt (SFS 2018:618) blev begreppet *samtycke* en het potatis och ett vedertaget begrepp i samhällsdiskurser. Lagen betonade att våldtäkt kan ske utan hot eller våld, och att sex skall utgöras av uttalat eller visat samtycke. Våld i samband med sexualitet, sex eller heder, som ofta är starkt kopplade till flickors och kvinnors sexualitet eller någons (oberoende på kön) ”avvikande” sexuella läggning (Socialstyrelsen, 2020), och är också något som ska bearbetas och samtalas kring enligt det nya läroplansändringarna.

I läroplanen står det numera att arbetet kring sexualitet och relationer skall präglas av samtycke och frivillighet, något som inte har tydliggjorts i tidigare läroplaner mer än i kapitlet ett och två, som presenterar skolans gemensamma värdegrund där det står att alla elever skall utveckla förståelse för egna, och andras rättigheter (Lgr22, 2022). Begreppet *samtycke* inom kunskapsområdet kan förstås som en stöttepelare till hur undervisningen om *sexualitet* och *relationer* skall bedrivas.

3 Tidigare forskning

I detta avsnitt kommer vi presentera tidigare forskning som är relevant till vår frågeställning och vår studie. Vi har gjort avgränsningar i vår sökning och varit noga med att alla artiklar som vi hänvisar till har blivit peer reviewed. I vår sökning efter vetenskapliga artiklar har vi behövt sortera, reducera och argumentera i linje med vad som sägs i Rennstam och Wästerfors (2015) för att säkerställa att artiklarna är av relevans till sagda frågeställningar.

---

⁴ Med HBTQI-frågor, eller HBTQI-personer menar vi frågor eller individer som identifierar sig som: homosexuella, bisexuella, transpersoner, queera och intersex-personer.

I avsnittet *3.1 Värdegrundsarbetet i skolan* kommer vi belysa forskning som berör lärares möjligheter att bedriva värdegrundsarbetet i skolan⁵, detta för att ge en helhetsbild över vilka möjligheter och hinder som kan komma att finnas i arbetet som berör vårt val av ämnesområde: sexualitet, samtycke och relationer. Under avsnittet *3.2 Sexualitet, samtycke och relationer i skolan* presenterar vi forskning som påvisar vikten av arbetet med vårt valda ämnesområde i skolan, här med ett stort fokus på heteronormativitet och familjekonstellationer. I avsnittet *3.3 fritidshemmets förutsättningar*, visar vi vilka hinder och möjligheter forskningen visar att det finns för att bedriva undervisning på fritidshemmet, generellt men också specifikt kring vårt ämnesområde. Under avsnittet *3.4 Kön och genus på lärarutbildningen*, visar vi på vilka förutsättningar och färdigheter lärare i fritidshem och skola får ifrån lärarutbildningen och hur de kan ha användning av detta i arbetet kring kön och genus i den faktiska skolverksamheten.

3.1 Värdegrundsarbetet i skolan

Den svenska värdegrunden är långt ifrån baserad på enbart svenska normer och värden, utan snarare västerländsk kultur och syn på normativitet, detta menar Qvorsebo (2019), som beskriver att den svenska värdegrunden numera är en uttalad norm och allmändiskurs som har diskuterats det senaste tre decennierna, inte bara inom skolväsendet utan i flera samhälleliga sammanhang. Begreppet värdegrund ses numera vedertagen och allmängiltig kunskap, och används för att beskriva hur man skall förmedla vissa satta normer. Tidigare har man pratat om att arbeta utifrån godhet, och hur man arbetar mot vad som är ”rätt” och ifrån det som är ”fel” (Qvorsebo, 2019).

För att skapa en teoretisk klarhet om hur man arbetar med områden som berör etik, moral, demokrati, relation- och livsåskådningsfrågor utifrån rådande samhällsnormer har begreppet värdegrund utformats och implementerats i läroplanstexter för att förtydliga vad som är moraliskt och etiskt korrekt menar Colnerud (2004). Värdegrund har blivit ett samlingsbegrepp för en mängd olika värdegrundsfrågor, detta för att som Colnerud (2004, s.82) beskriver som för att ”fylla ett språkligt tomrum”. Värdegrundsarbetet i skolan menar Colnerud (2004) snarare innebär att lärarens individuella uppfattning om vilka värden hen anser vara goda styr undervisningen, snarare än att hen tolkar och sen implementerar läroplanstexter om värdegrund. De värderingar och normer som höjs i en kultur avgör vad det är som menas med att vara en god individ och medborgare, och kanske är det först när någon person- eller något fenomen avviker ifrån uttalade goda normer och värderingar som ett värdegrundsarbete i skolan sker, detta menar i varje fall Colnerud (2004).

Att se värdegrunden som något fast och oföränderligt, som ett dokument eller regelverk menar Thornberg (2004) är problematiskt. Vidare menar Thornberg (2004) att det i själva verket kanske är individens egna förutsättningar, livserfarenhet och andra utomstående faktorer som påverkar hur man som anställd i skolverksamheten arbetar med frågor som berör moral, etik, normer och värden. Värdegrundsarbetet i skolan kan således ses som diffust, komplext och mångfacetterat, samt ha olika betydelser beroende på vem som blir tillfrågad, detta menar både Colnerud (2004) och Thornberg (2004).

---

⁵ När vi skriver skola eller skolan, innefattar detta inte bara den obligatoriska skoldagen utan även fritidshemmet.

3.2 Sexualitet, samtycke och relationer i skolan

I detta avsnitt kommer vi presentera tidigare forskning om sexualitet, samtycke och relationer och hur arbetet med dessa ämnen kan bearbetas och genomsyrar hela skolverksamheten. I vår ansats att söka efter forskning som berör sexualitet, samtycke och relationer uppdagades det att lite forskning har gjorts på det samlade ämnesområdet, detta kan vi anta är i och med kunskapsområdets namnbyte ifrån sex och samlevnad till sexualitet, samtycke och relationer fortfarande är relativt nytt. I detta avsnitt kommer vi använda oss av både *sexualundervisning* och arbetet med *sexualitet, samtycke och relationer* för att beskriva skolans rådande, och tidigare arbete med kunskapsområdet.

I en studie utförd av Gustavson och Schmitt (2011) påvisar författarna att arbetet med relationer och sexualitet är av stor vikt i skolverksamheten, och att samtala kring att relationer och familjekonstellationer kan se olika är avgörande för att kunna arbeta inkluderande. I studien använder Gustavson och Schmitt (2011) sig av begreppet regnbågsbarn⁶ och beskriver hur dessa elever ofta upplever ett utanförskap i skolverksamheten, regnbågsbarn blir osynliggjorda och upplever att de inte är lika delaktiga i sin skolgång och undervisning som sina klasskamrater. Skolan menar Gustavson och Schmitt (2011) bedrivs ofta utifrån den uppfattningen om att samtala, inkludera och belysa icke-normativa familjestrukturer eller hur olika relationer kan se ut, inte är av någon stor vikt. Detta menar Gustavson och Schmitt (2011) inte bara exkluderar de elever som kommer ifrån en så kallad regnbågsfamilj⁷, utan kan också leda till ett stärkt synsätt på rådande ideal om hur en kön, familjekonstellationer och relation bör se ut.

Genom att undervisa och i förlängningen dessutom erkänna och godkänna att det finns olika synsätt på sexualitet, familjekonstellationer, och relationer kan skolan och lärare som är verksamma i skolan inkludera alla elever, något Gustavson och Schmitt (2011) menar är minst lika viktigt för de elever som lever i en normativ och heterosexuell familjekonstellation, för att redovisa att det finns olika alternativ i om hur en familj och relationer kan se ut.

Heterosexualitet i samhälle och likaså i skolan menar Bengtsson (2013) är normen, även barn och unga heterosexualiseras utan att uppfattas som känsligt, då det är vad som anses vara normativt. Samtidigt finns det en uppfattning om att barn inte har någon sexualitet, och att barn kopplat till sexualitet är högst laddat. Bengtsson (2013) fortsätter och betonar att begreppet sexualitet i sig innefattar mer än bara sexuell läggning. Sexualitet kan komma i uttryck i klädsel, föreställningar om familj och relationer, och i det som presenteras som maskulint och feminint samt vilka attribut som tillskrivs dessa två termer. Gustavson och Schmitt (2011) beskriver hur det uppstår en problematiskt tystnad kring elever och vårdnadshavare som identifierar sig som hbtqi-personer, denna tystnad belyser även Bengtsson (2013) som menar på att heteronormativitet och genusordningar reproduceras på en mängd olika sätt i skolverksamheten och det som anses som icke-normativt bekräftas som just avvikande genom att inte bekräftas (i många fall med tystnad).

Såsom Bengtsson (2013) beskriver i tidigare stycke, så kan sexualitet uttryckas på olika vis och hur man uttrycker sin sexualitet är högst individuellt och beroende på en mängd olika faktorer

---

⁶ Regnbågsbarn är ett vedertaget samlingsnamn som Gustavson och Schmitt (2011) använder sig av för att beskriva barn vars föräldrar lever i samkönade, bi- eller transrelationer, eller identifierar sig som hbtqi-personer.

⁷ Regnbågsfamiljer innefattar de familjer som består utav vårdnadshavare, barn eller någon annan i familjen som identifierar sig som homo- bi- eller transsexuell eller hbtqi-person.

och förutsättningar. Begreppet sexualitet skall därmed inte förväxlas med att enbart innebära sexuell läggning eller sexuella preferens, samtidigt som detta är en stor del av varje individs identitet.

Folkhälsomyndigheten (2023) har påvisat att HBTQI-personer har sämre hälsa jämfört med övrig befolkning, främst den psykiska hälsan, något Odenbring (2023) hänvisar till i artikeln ”*HBTQI-elev, skolkultur och minoritetsstress*” och menar är något som yrkesverksam personal inom skolverksamheten kan motverka, samtidigt som hon menar på att det finns brister i arbetet med HBTQI -personer. Vidare menar Odenbring (2023) att HBTQI-personer som elevgrupp i skolverksamheten i större utsträckning blir utsatta för trakasserier och våld, och att denna redan utsatta grupp riskerar att utsättas ytterligare om problemen ignoreras av personal och lärare på skolan. Odenbring (2023) beskriver arbetet kring sexualitet som något som bör göras för att kunna kritisera rådande maskulinitetsnormer, då dessa normer utesluter, ignorerar eller i vissa fall nedvärderar alla som befinner sig utanför dessa hegemoniska normer⁸, specifikt kvinnor och flickor samt personer i en sexuell- eller etnisk minoritet, men också män och pojkar påverkas av dessa normer och kraven som den utgör.

3.3 Fritidshemmets förutsättningar

Skola och fritidshemmet har genomgått stora förändringar genom tiderna, och i och med decentralisering och kommunalisering utav skola under 1990-talet etablerades friskolor och det fria skolvalet infördes vilket innebar att elever och vårdnadshavare själva kunde välja skola (Andishmand, 2017).

Det fria skolvalet och friskolereformen har lett till en ökad konkurrens skolor sinsemellan, och fokuset har blivit att inte bara se efter elevernas utveckling utan att dessutom med olika medel locka elever till att välja just deras skola. Detta menar Lundström och Rönnberg (2015) har bidragit till en ökad arbetsbelastning för de verksamma inom skolan. Denna marknadsstyrda skola har lett till att vårdnadshavare och elever kan betraktas som kunder, och kundnöjdheten påverkar hur väl skolverksamheten kan bedrivas (Fredriksson, 2010).

Det fria skolvalet har också inneburit att skola och elevgrupperna till större utsträckning har blivit homogena, då elever och vårdnadshavare har sökt sig till skolor med elever, lärare eller förutsättningar som representerar något de känner igen. Detta ser Andishmand (2017) som något högst problematiskt och betonar att nya skolreformer och boendesegregation kan härledas som anledningar till att fritidshemmet har genomgått förändringar. Skolan som skall vara likvärdig för alla, har helt olika förutsättningar beroende geografisk plats, skolans fysiska, personella och materiella resurser samt elevernas socioekonomiska bakgrund (Andishmand, 2017).

I takt med dessa förändringar som fritidshemmet genomgått sen 1990-talet, har dessutom elevgrupperna på fritidshemmen runt om i Sverige växt sig större, något som påverkar undervisningen och lärmiljön som inte alltid är avsedd att tillhandhålla så många elever samtidigt. Detta samtidigt som de ekonomiska resurserna riktade mot fritidshemmen har minskat (Andishmand, 2017) och andelen obehörig personal på fritidshemmen har ökat (Haglund,2018;SOU,2020:34).

---

⁸ Hegemoniska normer beskrivs som de normer som dominerar i samhället, i detta fall beskriver Odenbring (2023) de hegemoniska maskulina normerna.

I en artikel publicerad 2018 har Björn Haglund utfört en undersökning på ett svenskt fritidshem och följt läraren Ann, som är utbildad lärare i fritidshem. I artikeln får vi följa Ann som har höga ambitioner för fritidshemmet som hon är verksam på, samtidigt som nationella riktlinjer och mål är något som fritidshemmets verksamhet ständigt måste förhålla sig till. I Haglunds (2018) artikel beskriver Ann hur arbetet är svårt att fullfölja och bedriva så som hon själv önskat då det är hög omsättning av personal, samt stor mängd utbildad personal, i frågan om de andra fritidshemsavdelningarna på skolan hon arbetar på har utbildad fritidshemspersonal, blir svaret att få är saknar rätt behörighet, och "dom flesta har en liknande situation" (2018, s.84). Att antalet elever har ökat och att det finns fler i av behov av att vistas på fritidshemmet är väl känt sen innan, och beskrivs av Andishmand (2017) som ett resultat av olika ekonomiska och organisatoriska skäl.

Karlsudd och Dahl (2022) har undersökt hur lärare i fritidshem ser på sin yrkesroll och sina arbetsuppgifter, och hur de ställer sig till att arbeta utanför tänkta arbetsuppgifter eller jämte personal som saknar samma utbildning som de själva. Resultatet av undersökningen menar att det råder total enighet om att det finns ett behov av flera anställda och arbetsituationen som beskrivs som ansträngd bidrar till oro för verksamheten och för den egna hälsan. Bland de som har deltagit i undersökningen är det få som är del av ett arbetslag som endast består av utbildade lärare inom fritidshem, i dessa arbetslag är det tydligt att den utbildade personalen har andra arbetsuppgifter och ett utökat ansvar än utbildad personal (Karlsudd & Dahl, 2022).

I vår studie syftar vi till viss mån att undersöka hur läroplansändringar implementeras, men också vilka förutsättningar lärare har att bedriva en fritidsverksamhet i linje dessa ändringar. Över tiden har fritidshemmets uppdrag samt läroplan behövt genomgå förändring, och rådande läroplan för fritidshemmet inleds numera med "*Undervisningen på fritidshemmet ska...*" (Lgr22, 2022, s25). Begreppet *undervisning* menar Karlsudd och Dahl (2022) har blivit centralt i fritidshemmets läroplan, som innan har utgått ifrån termer såsom *lek*, *lärande* och *socialt samspel*. Dessa ändringar kan förstås som försök till att öka seriositeten kring fritidshemsverksamheten, och lärarutbildningen har genomgått en förändring för att stärka professionsidentiteten hos lärare inom fritidshem. Trots ändringar i både styrdokument och lärarutbildning menar sagda lärare att de upplever otydlighet kring sitt yrke och uppdrag. Ofta handlar det om bristfällig ledning ifrån rektorer, som inte inkluderar fritidshemmet i det systematiska kvalitetsarbetet. Samtidigt saknar rektorer ofta insyn och kunskap om fritidshemmets uppdrag och fritidshemslärares kompetens (Karlsudd & Dahl, 2022).

3.4 Kön och genus i lärarutbildningen

Lärarutbildningen, har precis som läroplaner och styrdokument genomgått reformeringar, och i och med 2001 års reformering utav lärarutbildningen fastställdes det att utbildningen skulle ge lärarstudenter större möjlighet att utveckla sin medvetenhet och kunskap om jämställdhet, kön och genus (Havung, 2006). Forskning gjord efter reformeringen 2001 som utfördes för att undersöka huruvida kursplaner och utbildningen ägnar sig åt genusrelaterade frågor påvisar att det var lite fokus på genus och kön, och lärarstudenter har när de själva granskat sin utbildning hävdade att har funnits ett för litet fokus på genusperspektiv (Hedin & Åberg, 2015). Havung (2006) menar att det ligger ett stort ansvar hos den enskilde studenten eller läraren att bli medveten om sina egna föreställningar kring kön och genus, men att lärarutbildare dessutom bör utveckla sin kompetens kring ämnen som berör genus och kön.

Något som också kan tänkas att påverka hur undervisningen på lärarutbildningen bedrivs är mängden män och kvinnor som läser till att bli lärare, och män har länge varit en könsmässig minoritet. I Brunila och Edström (2013) beskriver de att det har legat ett stort fokus på att kvotera in kvinnor i mansdominerade yrken, samtidigt som lärarutbildningen har marknadsförts för att locka fler män till att bli lärare. Men att inte att problematisera eller kritisera efterfrågan efter fler män i utbildningen och i skola för att arbeta med värdegrundsfrågor, genus och kön menar Edström (2009) kan spä på föreställningen inom utbildning och skola att kvinnor inte kan utföra ett lika gott arbete som män. Havung (2006) beskriver i följande citat hur fritidshemmet inte har varit lika kvinnodominerande och att...

...påpekas bör att hög eller låg andel män i olika verksamheter inte med någon självklarhet påverkar jämställdhetsarbetet. Arbete med små barn är så starkt präglad av kvinnors arbete att verksamheter riktade mot dessa inte låter sig påverkas alls eller i någon större utsträckning för att män gör gränsöverskridande yrkesval. (Havung, 2006, s. 173)

I Zackariassons (2015) artikel, *“Caught between expectations: Swedish student teachers’ experiences of working with gender and sexuality issues”* får vi inblick i de skillnader som finns mellan universitetsstudier och den faktiska lärarpraktiken när det kommer till frågor och beteenden som rör genus, sexualitet och könsnormer.

Zackariassons (2015) empiriska material utgörs av 73 skriftliga rapporter ifrån lärarstudenter på ett svenskt lärosäte, där de medverkande vittnar om stora skillnader mellan utbildning och verklighet. Rapporterna tyder på att många skolor har uttalade mål kring jämställdhet och genusfrågor i enlighet med läroplan samt universitetets utbildning, men få lever upp till målen. Många gånger faller det på den enskilda lärarens ovilja eller nonchalans till att arbeta kring dessa ämnen, detta beskriver de medverkande lärarstudenterna som menar att de många gånger motarbetades under deras praktikperiod kring arbetet de hade i uppgift att utföra kring genus och könsnormer. Exempelvis så ansågs inte regnbågsfamiljer eller hbtqi- relationer och - personer höra hemma i undervisningen, eller något som behövdes samtals om, med motiveringen att ingen av barnen kunde identifiera sig med denna form av familjekonstellation eller relatera till hbtqi-personer då de alla kom från så kallade ”traditionella” familjer. Personalen uttryckte dessutom oro för vad vårdnadshavare och kollegor skulle tycka om att ha samtal och undervisning kring regnbågsfamiljer, och menade att det inte bara var irrelevant men dessutom direkt olämpligt (Zackariassons, 2015).

För att kunna bedriva genusinkluderande undervisning krävs det att läraren har kunskap och ett genuint intresse för frågor gällande genus, jämställdhet och könsnormer, något som Andersson (2011) menar bör utvecklas ytterligare under lärarutbildningen. Andersson (2011) menar att det finns ett stort behov av att hitta strategier för att under lärarutbildningen bedriva undervisning kring genus för att få studenterna känslomässigt engagerade, samt synliggöra egna och samhälles föreställningar kring genus och kön.

3.5 Summering av tidigare forskning

Av tidigare forskning görs det tydligt för oss att arbetet kring ämnesområdet sexualitet, samtycke och relationer är beroende av en mängd olika faktorer. I den tidigare forskningen vi har läst och presenterat (även inom den som vi inte presenterat här) kan vi tyda en röd tråd som vi tolkar som att undervisningen kring värdegrundsfrågor, genus, sexualitet och relationer till

stor grad är beroende utav lärare och skolans egna förutsättningar, kunskap, engagemang, medvetenhet och intresse.

Att arbetet på fritidshemmet kring sexualitet, samtycke och relationer ser olika på olika skolor beror såklart även på att undervisningen skall anpassas efter skolans elever. Men att arbetet inte sker alls, eller undviks att prata om på grund av personalens egen osäkerhet, fördomar eller förutfattade meningar kring vad som är ”rätt” och ”fel” menar vi är problematiskt. Här behöver alla verksamma inom skola vidare stöd i hur undervisningen och frågor kring kunskapsområdet kan bearbetas. I tidigare forskning har det gjorts tydligt varför arbetet kring sexualitet och relationer är av stor vikt under hela skoldagen (fritidshemmet inkluderat), då skolan är en plats där eleverna spenderar stor del av sin tid och är menad att vara en trygg plats för alla. Men detta är även en plats där normer kring sexualitet och relationer reproduceras och konstrueras konstant. Tidigare forskning har både bekräftat vissa tankar samt gett oss ökad förståelse kring sexualundervisningen i skola. Här har det framkommit att mängden studier som närmare granskar specifikt fritidshemsverksamheten har varit tunn i jämförelse med forskning som granskar skolverksamheten.

Så även om vår studie bygger vidare på forskning inom det fritidspedagogiska fältet så har vi även fått in ett bredare tvärvetenskapligt perspektiv där fokus ligger på utbildningsfältet, det pedagogiska arbetet samt genusfrågor. Därför är studier och forskning som närmare granskar fritidshemsverksamheten och sexualundervisning men även sexualitet och genus under lärarutbildningen av stor vikt, vår förhoppning är att vår studie kan bidra till utbudet av forskning kring sexualundervisning på fritidshemmet.

4 Teori och centrala begrepp

I analys av vårt insamlade material har vi valt att utgå utifrån ett socialkonstruktionistiskt perspektiv. Socialkonstruktionism kan förstås som en teoretisk utgångspunkt som granskar sociala konstruktioner människor emellan, och ställer sig kritiskt mot status quo⁹ och sociala förutsättnings naturlighet (Hacking, 2000). Vidare menar Hacking (2000) att utifrån ett socialkonstruktionistiskt perspektiv kan delar av verkligheten ses som något socialt konstruerat, och att individens erfarenheter och olika sociala sammanhang påverkar hur vi uppfattar världen. Hacking (2000) beskriver hur genus och sexualitet, som oftast ses som något biologiskt betingat och förutbestämt av våra fysiska och biologiska kön, snarare kan ses som något socialt konstruerat. Vår sexualitet skapas inte enbart efter våra biologiska kön, utan kan utifrån ett socialkonstruktionistiskt perspektiv kritiskt granskas som något som reproduceras utefter samhällets och individens egna föreställningar om vad som anses vara till exempel manligt eller kvinnligt.

Föreställningar om sexualitet, kön och genus utifrån ett socialkonstruktivistiskt perspektiv görs människor emellan, där språket är centralt. Språket i bred förståelse, innefattande kroppsspråket, skrivspråket och talande språk, kan förstås som något socialt konstruerat, och ett viktigt verktyg för att ordna kunskap och förståelse om verkligheten (Wennerberg, 2010).

Som nämnt ovan ifrågasätter socialkonstruktionismen föreställningar och företeelser som anses vara naturliga. Naturen och vår omgivning skulle finnas även om människor inte hade funnits

---

⁹ Satus quo, kan användas för att beskriva ett tillstånd som något befinner sig i, något som kan ses som oföränderligt och förutbestämt.

påstår vissa, medan en radikal variant av socialkonstruktionism menar att världen helt formas efter hur människor uppfattar den (Wenneberg, 2010).

I Wenneberg (2011) ges ett exempel på hur naturliga handlingar inte nödvändigtvis är just kroppsligt naturliga, utan kan argumenteras som kulturellt betingade:

De flesta anser förmodligen att det är naturligt att uttrycka sorg genom gråt, att det är vår kropp som bestämmer att vi gråter då vi upplever sorg. Denna handling (att gråta) är således bestämd av vår naturliga konstitution, det vill säga hur vi utifrån naturens synvinkel är konstruerade [...] Argumentet för att handlingarna inte bestäms av kroppen är att man kan hitta många olika sorgemönster i skilda kulturer. I vissa kulturer uttrycker man exempelvis sorg genom att skrika och kasta med kroppen, men utan tårar (Wenneberg, 2011, s 13).

Utifrån ett socialkonstruktionistiskt perspektiv kan vi anta att i talet, handlingar och hur vi följer satta normer, producerar och reproducerar vi föreställningar kring sexualitet och relationer. I analysen av vår studie kommer vi således utgå utifrån att elevers och personals livserfarenheter, tankar och i samspelet sinsemellan blir avgörande till hur undervisning kan bedrivas och hur kännedom om kunskapsområdet överförs. Om stora delar av vår verklighet så som socialkonstruktionismen menar avgörs av våra handlingar och i samspel kan vi förstå det som att kön, genus och sexualitet kan ses som något socialt och kulturellt betingat, men även beroende av tid och miljön vi befinner oss i, och inget som bara *är* naturligt eller en objektiv sanning, utan är något som vi konstruerar hela tiden.

Vidare kommer vi presentera centrala begrepp för vår studie samt centralt inom socialkonstruktionismen, då teorin är vanligt förekommande i studier för att kritiskt granska *kön, genus* och *sexualitet*- och *könsnormer*. Här presenterar vi också begreppet *didaktik* då socialkonstruktivismen ses som ett perspektiv på hur lärande sker, här beskriver vi sexualundervisningens didaktiska utgångspunkter och ramverk.

4.1 Kön och Genus

Kön och genus är två ord som många gånger kopplas samman eller förväxlas. Medan ordet kön kan anses ha en tydlig biologisk koppling visar ordet genus på de socialt skapade skillnader som finns mellan könen (Zimmerman, 2021). Wernersson (2020) menar att genus idag används för att beskriva könstillhörighet. Med detta sagt bör ändå skillnaden betonas mellan genus och det binära könet. Där könet i sin till synes stabila skepnad inte skapar en avbild för genus att efterlikna eller för den delen begränsas av (Butler, 2005). Genus bör inte stå i efterliknelse till könen, i stället hävdar Butler (2005) att det finns fler än två genus, därav bör inte sammankopplingen mellan genus och de binära könen ske oreflekterat. Dock ställer hon sig även kritisk till just det binära könets stabilitet och ifrågasätter hur vida inte även könet till viss del är kulturellt betingat (Butler, 2005). Hon ifrågasätter könets skapelse och dess historia, vad den vetenskapliga diskursen kring kön fastställs ifrån och hur könets konstruktion i dess binära historia kan ge öppningar för en viss föränderlighet. Ett flertal länder har redan infört ett juridiskt tredje kön vilket kan stärka diskursen kring könets ickebinära stabilitet. Upprepade motioner har inlämnats till Sveriges riksdag för att ett införande av ett tredje kön även ska ske i Sverige (Motion 2023/24:1881).

Genus som begrepp kan ses regleras av den heteronormativitet som styr i samhället där heterosexuella genusformationer blir det normala (Butler, 1999). Precis som

socialkonstruktionismen förespråkar så skapar vi dessa föreställningar om sexualitet och normer utefter det heteronormativa samhället vi lever i. I forskningssammanhang är genusbegreppet ofta förekommande för att problematisera de idéer och egenskaper som tillskrivs som manligt och kvinnligt. Genusbegreppet blir ett sätt att markera att man gjort en vetenskaplig analys. Oavsett om kön eller genus används inom forskning så bör en oreflekterad syn på kön och genus undvikas (Zimmerman, 2021).

Vi "gör kön" oavsett om vi vill det eller inte (Hirdman, 2001; Wenneberg, 2011). Det förekommer i samhället, i vår vardag och oundvikligen därmed även i skolans värld. Att könskoda och kategorisera sker för det flesta av oss rutinmässigt vilket skapar en norm och en kultur som vi kanske inte var ämnade att skapa. Beroende på kontext och sammanhang får könskategoriseringen olika betydelse för barnen det berör (Odenbring, 2012). Därav är begreppen kön och genus två viktiga begrepp i skolans värld som bör beaktas närmre genom det socialkonstruktionistiska perspektivet under denna studie.

4.2 Sexualitet- och könsnormer

En norm kan definieras på olika sätt, men sammantaget handlar det om oskrivna och många gånger outtalade regler som vi enligt samhället ska förhålla oss till. Det är vi människor som skapar normerna men även vi människor som har makten att förändra dem. En norm kan vara positiv och skapa strukturer och funktioner i samhället men en norm kan även vara grunden till diskriminering och utanförskap (Martinsson & Reimers, 2020).

En norm är inte nödvändigtvis det vanligaste eller en majoritet, utan begreppet norm inkluderar även en maktposition. Som ett exempel till detta hävdar genuspedagogen Karin Wedin (2011) att vita heterosexuella män per automatik har större makt i samhället även som minoritet i ett sammanhang, detta på grund av normens maktposition.

Normer kring sexualitet härstammar vanligtvis ur ett heteronormativt synsätt. I skolan kan det röra sig om ett osynliggörande utbildningsmaterial eller generalisering kring elevers sexuella läggning (Zimmerman, 2021). Att bryta mot heteronormen i skolan kan innebära utsatthet för den specifika individen som många gånger ter sig i form av kränkningar. Bengtsson (2013) beskriver hur exempelvis en flicka som blir kär i en annan flicka inte bara bryter den heterosexuella normen utan även strider mot normen hur en flicka ska bete sig. Att definiera sig som flicka eller pojke och bete sig normmässigt därefter i form av attribut, beteende och val av partner skapar en grund för ett heteronormativt samhälle, där de personer som inte passar in i normen riskerar ett utanförskap (Skolverket, 2020).

Könsnormer som begrepp används för att förstå vilka normer och förväntningar som tillskrivs ett visst kön, normer som vi i samhället reproducerar kontinuerligt och ofta omedvetet följer (Zimmerman, 2021). Genom att inta ett socialkonstruktionistiskt perspektiv ska vi försöka synliggöra detta i vår analys.

Skolinspektionen (2020) beskriver hur skolan har en stor roll i hur normer tidigt skapas och efterlevs. Hur normerna i sig skapar hierarkier som leder till otrygghet. Flertalet studier har fokuserat på normer kring maskulinitet, vilket ses som en bidragande faktor till just otrygghet, men även en norm som skapar begränsningar och belastningar för både pojkar och flickor (Skolverket, 2020).

Tillsammans skapar normen om sexualitet och normen om kön en del av den samhällsnorm kring relationer och samlevnad som vi har idag. I läroplanens (Lgr22, 2022) andra kapitel står det hur alla som arbetar inom skolan ska utgå från ett normmedvetet förhållningssätt. Genom att synliggöra de normer som finns och den status och makt normen genererar skapas ett normmedvetet förhållningssätt (Skolverket, 2024).

4.3 Sexualundervisningens didaktik

Didaktik är ett ord som ofta florerar i skolans värld och under lärarutbildningen. Ordet kommer från grekiskan och går att enkelt översätta till att “lära ut”, “undervisa” och “tillägna sig” kunskap (Skolverket, 2023a). Didaktiken finns med i all undervisning och kan innefatta ämnets struktur såsom planering, metod, bedömning eller utvärdering men kan även innefatta den läroplanteoretiska delen. Ofta kopplas didaktiken också samman med de tre didaktiska frågorna, *vad, hur och varför*. *Vad* ska läras ut? *hur* ska det läras ut? och *varför* ska det läras ut? är tre frågor som alltid bör finnas med i den didaktiska planeringen. Dessa frågor används för att belysa de viktigaste aspekterna när en pedagogisk planering utförs (Pihlgren, 2013).

Men den didaktik som kanske ändå blir vanligast när det gäller sexualitet, samtycke och relationer är den undervisning som sker i korridoren, på rasten eller i matsalen. Det vill säga den konstanta vardagliga interaktionen med eleverna (Røthing & Bang Svendsen, 2009). En undervisningsform där de didaktiska frågornas kanske inte hinns med innan utan snarare får reflekteras kring i efterhand. I fritidshemmet kallas denna didaktiska undervisningsform “att fånga tillfället i flykten”, men går även att beskriva som “lärande i kontext” (Lager, 2018). Något som just fritidshemmet är specialister på då det är centralt i fritidshemmets tolkning av undervisning (Skolverket, 2023). Røthing och Bang Svendsen (2009) beskriver att det i klassrumsdidaktiken är viktigt att inte inta en heterosexuell utgångspunkt. De kan handla om vilka ord man väljer att använda eller representation i undervisningsmaterialet. Detta kräver kontinuerlig reflektion från personalen i skolan samt kompetens kring ämnet (Røthing & Bang Svendsen, 2009). Enligt det socialkonstruktionistiska perspektivet är språket en central del i hur samhällsnormer skapas och efterlevs (Wennerberg, 2011). Heteronormen är bara ett exempel på en utgångspunkt som bör tas i beaktning. En ständig granskning av lärarens specifika ämne krävs och ett ifrågasättande av de normer som begränsar. Både kunskapen som förmedlas i undervisningen samt förhållningssättet som man bemöter eleverna med bör granskas för att skapa ett normmedvetet didaktiskt förhållningssätt (Brade mfl., 2008).

5 Metod

Nedan kommer vi presentera och motivera val av metoder som vi använt oss utav i vår studie. Under 5.1 *Metodval* argumenterar och motiverar vi för intervjun som val av kvalitativ metod, med återkoppling till litteratur. Under avsnittet 5.2 *Urval* diskuterar vi och kritiskt granskar vårt val av urval i vår studie. I avsnittet 5.3 *Intervju och genomförande*, presenterar vi hur själva genomförandet av intervjuerna gick till, samt vilka överväganden vi fick ta hänsyn till vid utformandet av vår intervjuguide. Vidare presenteras bearbetning av vårt material och under 5.4 *Bearbetning och transkribering*, beskriver vi även hur transkriberingsprocessen gått till. Under avsnittet 5.5 *Analysmetod* presenterar vi vilken metod vi använder oss av i analysen av vårt insamlade material. Avsnitt 5.6 har i avsikt att redogöra för studiens förutsättningar till *Generaliserbarhet, reliabilitet och validitet*. I det sista avsnittet 5.7 *Forskningsetiska överväganden* visar vi på vilka etiska överväganden vi har tagit hänsyn till under arbetets gång, här med återkoppling till forskningsetiska rådet.

5.1 Metodval

Syftet med vår studie var dels att förstå hur personal på fritidshemmet arbetar med de nya ändringarna i läroplanen (Lgr22, 2022) rörande sexualitet, samtycke och relationer men även på vilket sätt deras egna och andras förutsättningar påverkar hur undervisningen ter sig eller får existera. För att få nyanserade svar på dessa frågor behövde vi komma in på djupet och därav valde vi att genomföra en kvalitativ semistrukturerad intervjustudie.

I den kvalitativa intervjustudien ges det plats för subjektivitet, nyanser och en djupare mening. I den kvalitativa intervjustudien ligger inte fokus på statistiska samband eller att mäta olikheter och antal som den kvantitativa studien ofta inriktar sig på (Rännstam & Wästerfors, 2015). Vi vill i stället begripa människan, arbetslaget och den verklighet de befinner sig i. Vi vill begripa deras process och deras utgångspunkt för att kunna skapa subjektivitet i vårt arbete. För att komma åt just den subjektiva upplevelsen och åsikten hos personer så anses just intervjustudien vara det bästa redskapet (Alvehus, 2019). Genom att skapa en trygg och tillåtande miljö för informanten så ger vi bästa förutsättningar för en subjektiv intervju.

Intervjustudier kan ske på olika sätt. Eftersom vårt största fokus låg på att skapa en trygg plats för informanterna där en uppriktig och ärlig intervju kunde få äga rum, valde vi att göra en semistrukturerad intervju som många gånger beskrivs som ett mer öppet samtal i sin karaktär (Alvehus, 2019). Intervjun struktureras upp med ett antal öppna frågor som skapar friare öppnare svar. Detta skapar dock ett slutmaterial där generaliseringen av svaren blir svårare att tolka. Men då kunskapsområdet i sig kan kännas känsligt och i värsta fall locka till svar som följer samhällsnormen snarare än egna värderingar så ville vi fokusera på öppna frågor där informanten själv kunde styra svaret i önskad riktning. På det sättet kunde fokus ligga på att bekräfta informanten snarare än att ifrågasätta den.

5.2 Urval

I valet om vilka vi skulle intervju till vår studie var vi tvungna att göra ett urval, eftersom vi har begränsat med tid och inga ekonomiska resurser att färdas till andra delar av landet gjorde vi ett bekvämlighetsurval som i Alvehus (2019) beskrivs som ett urval baserat på vilka som är tillgängliga att delta. Vi som har utfört studien bor i olika kommuner, och beslöt oss att kontakta fritidshem inom dessa kommuner, dels för att det var skolor och fritidshem som vi redan var lite bekanta med, men dels för att få intervju personal ifrån skolor med skilda placeringar i landet och med olika socioekonomiska förutsättningar. Vi underströk att vi inte bara var intresserade att intervju personal med en lärarutbildning, utan att det också var av stort intresse att intervju personal som under en längre tid, och med en alternativ anställningsform var verksamma och anställda i fritidshemmet. Detta var av stor vikt för oss för att kunna presentera en nyanserad bild på vilket slags arbete som faktiskt sker kring arbetet med sexualitet, samtycke och relationer under fritidshemsverksamheten.

Att utgå ifrån ett bekvämlighetsurval kan utifrån ett vetenskapligt perspektiv vara problematiskt. Som Alvehus (2019) beskriver, kan det finnas en risk att bekvämlighetsurvalet styr frågeställningen. Urvalet riskerar att bli snävt, då det kan innebära att informanter och vi som håller i studien har en privat relation till varandra sen innan. Vi tog detta i beaktning, och när vi var ute på fältet var vi noggranna att inta en professionell roll samt dela upp intervjuerna

så att den utav oss som var en främling i skolan vi besökte tog en mer ledande roll och ansvarade till högre grad att hålla i själva intervjun.

Nedantill presenteras vårt urval, med fingerade namn. Namn som inte nödvändigtvis representerar deras könstillhörighet och endast ungefärlig ålder presenteras, detta för att bibehålla anonymiteten.

	Utbildning/bakgrund	Ålder	Yrkesverksam	Årskurs
Petter	Resurspedagog	30+/-	10år +/-	Årskurs 3
Per	Outbildad lärare i fritidshem	60+/-	20år +/-	Årskurs F-1
Mona	Utbildad fritidsledare	35+/-	5år +/-	Årskurs F-5
Bill	Utbildad lärare i fritidshem	35+/-	10år +/-	Årskurs 3-5
Suzie	Utbildad lärare i fritidshem	40+/-	10år +/-	Årskurs 3-5
Anja	Utbildad fritidspedagog	25+/-	5år +/-	Årskurs 2
Filippa	Outbildad lärare i fritidshem	50+/-	5år +/-	Årskurs 3

5.3 Intervju och genomförande

Inför intervjuerna skickade vi ut information till de skolor och fritidshem där vi hoppades att finna intervjudeltagare, det var av stor vikt för oss att få en variation på deltagare i studien och att dessa skulle vara verksamma i olika skolor med olika geografiska och socioekonomiska förutsättningar. Vi sökte inte bara efter lärare med en lärarexamen eller utbildade inom fritidshem, utan ville intervjua alla som var verksamma under fritidshemmets undervisning och verksamhet. Även om detta var personal med en annan lärarexamen än fritidshem, eller om det var resurspersonal, långtidsvikarier eller personal med någon annan gymnasial eller alternativ utbildning riktad mot barn, unga och fritidsverksamhet. Detta för att i vår erfarenhet bedrivs fritidshemsverksamheten av långt ifrån endast högskoleutbildad och behörig personal, och för att få en nyanserad bild av verkligheten ville vi inkludera all personal, om de var villiga att delta i studien.

Innan genomförandet av intervjuerna testade vi intervjufrågorna på varandra, och på två kurskamrater för att se så att frågorna uppfattades på det sätt som vi själva tänkte och gav förutsättningar för öppna svar. Kvale och Brinkmann (2009) betonar att innan inspelningen startar bör intervjufrågorna planeras och tematiseras, forskningsfrågorna bör förtydligas och svara på *varför?* och *vad?* innan frågan *hur?* ställs, detta för att kunna få svar som var meningsfulla. I samtal med varandra försökte vi förtydliga vårt syfte, vad är det vi far efter?

Syftet tydliggjorde vi innan genomförandet av intervjuerna, och alla informanter delgavs skriftlig information om studiens syfte där vi presenterade vårt valda ämnesområde. Vidare skickade vi ut information om behandling av personuppgifter i utbildningssyfte vid Göteborgs universitet (se bilaga 1), där vi återigen tydliggjorde vårt syfte samt att intervjuerna skulle spelas in, för att sen transkriberas och raderas i slutet av studien.

Själva frågorna som vi ställde var formulerade som *vad-* och *hur-* frågor och inte *varför*. Detta för att inte skapa känslan av att informanten var utsatt för ett förhör (Kvale & Brinkmann, 2009). Vi ville som tidigare nämnt under avsnittet metodval, skapa en trygg plats där de som medverkande inte kände sig ifrågasatta, i stället ville vi skapa en känsla av ett sammanhang där de kunde uttrycka sig fritt.

Frågorna handlade om hur personalen på fritidshemmet såg på kunskapsområdet sexualitet, samtycke och relationer, samt hur de arbetade med kunskapsområdet kollegialt och under fritidshemsverksamheten (se bilaga 2).

5.4 Bearbetning och transkribering

Intervjuerna spelades in, och en utav oss antecknade för att få med gester, kroppsspråk, ansiktsuttryck och sådant som inte var överförbart i en inspelning. Fältanteckningarna blev ett komplement i transkriberingsprocessen, och med hjälp av Word transkriberade vi vår ljudupptagning. Under transkriberingsprocessen fick vi lyssna på ljudinspelningen flera gånger, samtidigt som vi rättade texten delade vi upp texten för få enklare överblick samt för att säkerhetsställa att vi fick med all information korrekt.

5.5 Analysmetod

För att analysera vårt insamlade material gjorde vi en tematisk analys som i Kvale och Brinkmann (2009) och Bryman (2015) beskrivs som en metod för att tyda intervjuernas ”vad”. I en tematisk analys utgår man utifrån vad som beskrivs och söker efter vilka teman som är återkommande.

I analysen utgick vi även ifrån Rennstam och Wästerfors (2015) analyssteg som innebär att *sortera*, *reducera* och *argumentera*, detta för att få ut stoffet ifrån vårt material. Vårt transkriberade material delades upp i tabeller där frågorna och informanternas svar ställdes emot varandra. Överst skrev vi ut nyckelord som säs under varje fråga som ställdes, detta för att få en enkel överblick om vilka teman och återkommande ord som förekom. Denna systematisering av vårt material gjorde det tydligt att var och en som medverkade i våra intervjuer hade olika teman, uppfattningar och återkommande ord gällande arbetet kring sexualitet, samtycke och relationer. Vidare menar Rennstam och Wästerfors (2015) att i en tematisk analys kan värdefull information gå förlorad då fokus inte ligger i hur svaret levererades utav informanterna, utan vad som sades, här blev våra anteckningar som vi fört under intervjuernas gång en resurs mest för oss själva för att komma ihåg hur frågorna vi ställde togs emot.

5.6 Generaliserbarhet, reliabilitet och validitet

Att påvisa generaliserbarhet, reliabilitet och validitet i en mindre studie av den här digniteten är svårt och bör endast göras med försiktighet och ödmjukhet till studiens omfattning. Med begränsad tid och begränsade resurser har vi med små medel gjort vårt bästa för att skapa så bra förutsättningar för studien som möjligt. Vi har aktivt sökt efter intervjudeltagare med olika förutsättningar för att skapa en så nyanserad bild som möjligt av verkligheten. Vi har haft möjlighet att intervjua personal från både landsbygd och storstad med socioekonomiskt skilda förutsättningar, allt för att en viss generaliserbarhet ska kunna utrönas. Dock ska det åter poängteras att uppnå generaliserbarhet med en kvalitativ intervjustudie som inkluderar sju informanter är i princip omöjligt. Här behövs det en betydligt längre och mer omfattande studie för att kunna dra några generella slutsatser om hur undervisningen kring sexualitet,

samtycke och relationer ser ut i Sveriges fritidshem. Full validiteten är även det svår att helt uppnå i en studie av denna storlek. Eriksson-Zetterquist (2022) beskriver hur en mix av flera olika metoder är att föredra för att uppnå bästa validitet i en studie. I vår studie har endast en metod använts och bör därför ses som en inblick i hur verksamheten kan te sig ute på ett antal skolor i landet. Reliabiliteten har vi försökt uppnå på bästa sätt genom noggrann transkribering och analysering av materialet. Där inte bara ord har tagits i beaktning utan även emotionella aspekter så som kroppsspråk och mimik.

5.7 Forskningsetiska överväganden

Vi har i vår intervjustudie utgått utifrån vad som kallas god forskningsed, och tagit hänsyn till de fyra forskningsetiska principerna som står utskrivet i Vetenskapsrådet (2017). Det fyra huvudsakliga kraven är *informationskravet*, *nyttjandekravet*, *samtyckes-* och *konfidentialitetskravet*.

I enlighet med informationskravet skickade vi ut information till de tänkta fritidshemmen där vi ville och visste att det fanns personal som hade möjlighet att delta, i skrift tydliggjorde vi vårt syfte med studien och vad det var vi menade att undersöka. Väl ute på fältet och i mötet med informanterna, delgav vi även muntligt syftet med vår intervjustudie, samt informerade personalen om att deras medverkan var frivillig och att informanterna vid vilken given tidpunkt fick ångra sin medverkan, detta i linje med samtyckeskravet. Konfidentialitetskravet innebär att alla som deltog gjordes medvetna om att deras medverkan skulle ske helt anonymt, och att de skulle ges fingerade namn i studien. Även skolan, dess geografiska plats och elever, eller att kollegor som nämnes under intervjuens gång inte skulle skrivas ut eller nämnas vid namn för att bibehålla anonymiteten. Enligt nyttjandekravet fick informanterna både skriftlig information inför intervjun, och muntlig information i samband med själva intervjun om att ljudupptagningarna samt all annan insamlad information endast skulle komma att användas till vår studie, och för att besvara vår frågeställning. För att säkerhetsställa att vi följde nyttjandekravet, delgavs även alla som medverkade information om att allt insamlad material skulle komma att raderas vid studiens slut, och inte skulle komma att sparas till något annat syfte. Alla som medverkade fick erbjudandet att ta del av resultatet av vår studie samt vår populärvetenskapliga presentation, som vi ansvarar för att skicka ut digitalt när allt är färdigställt.

6 Resultat och analys

I detta avsnitt presenterar vi vårt resultat och vår analys. Efter analysen av vårt insamlade material blev det tydligt att personalen vi intervjuat ofta, men inte alltid, hade en gemensam syn på arbetet kring sexualitet, samtycke och relationer. För att förenkla läsningen har vi förkortat kunskapsområdet till SSR som vi kommer använda oss av fortsättningsvis.

I vår analys märkte vi att det fanns likheter i hur personalen samtalande kring SSR, och nyfikenhet och inställning gentemot ämnet varierade beroende på personalens tidigare utbildning, ålder, livserfarenhet och fritidshemmets förutsättningar. Vi har valt att dela upp resultatet i tre olika avsnitt, för att återkoppla till våra frågeställningar. Under avsnittet *6.1 Möjligheter i arbetet med SSR*, vill vi svara på vår frågeställning om vilka möjligheter som intervjudeltagarna menar finns att bedriva undervisning kring SSR under fritidshemsverksamheten. Här presenterar vi personalens intervjusvar samt information ifrån styrdokument och återkopplar till tidigare forskning. I avsnittet *6.2 Hinder i arbetet med SSR*,

ger vi en inblick till vilka hinder som beskrivs och synliggörs av intervjudeltagarna för att undervisa kring kunskapsområdet SSR, även här återkopplar vi till tidigare forskning och intervjusvar. Under avsnittet 6.3 *Hur beskrivs arbetet?* beskriver vi med hjälp av våra intervjusvar hur arbetet praktiskt kan se ut, och hur detta skiljer sig åt beroende på fritidshemmets och personalens förutsättningar. I presentationen av vårt resultat utgår vi utifrån vårt teoretiska ramverk, som är ett socialkonstruktionistiskt perspektiv. Detta för att synliggöra hur sexualitet och kön är något som är socialt konstruerat, samt hur normer kring kön och sexualitet förstärks och reproduceras under skol- och fritidshemsverksamheten.

6.1 Möjligheter i arbetet med sexualitet, samtycke och relationer.

När skolans dag är slut och fritidshemsverksamheten tar över ska elevernas behov och intressen styra dagen. Undervisningen ska till högre grad vara situationsstyrd och fånga frågor som uppkommer hos eleverna (Skolverket, 2023b). Detta kan anses vara optimala förutsättningar för att bedriva undervisning kring SSR. Att fånga frågan i flykten är en av de tre infallsvinklar som undervisningen kring SSR ska bedrivas genom, enligt Skolverket (2024a). Denna form av undervisning visar sig under intervjuerna vara den absolut vanligaste ingången till ämnet. Här har fritidshemmet möjlighet att nyttja sin särskilda erfarenhet och förmåga till relationsskapade arbete med eleverna. Det blir tydligt att flera av respondenterna värderade fritidshemmets relationella arbete högt i förhållande sexualitet, samtycke och relationer.

Det känns tydligt att vi har en annan relation till eleverna än vad klasslärarna har [paus]. Vi har liksom en mer vardaglig relation. Vi kan prata om lite mer känsliga grejer känns det som, än klasslärarna, dom har kanske en lite mer auktoritär relation. (Mona)

Mona förklarar hur hen upplever en skillnad i det relationella arbetet mellan personal i den obligatoriska skolan och personal på fritidshemmet. Informanten menar att personalen på fritidshemmet jobbar närmre eleverna och därmed lär känna dem på ett mer vardagligt sätt. Fritidshemmet har en lång tradition av att arbeta med barns relationer och förknippas ofta med ett relationellt arbete (Dahl, 2020). Men som vi varit inne på tidigare krävs det individuell kompetens och i det här fallet relationell kompetens för att uppnå nära relationer med eleverna. Därav borde inte den obligatoriska skolans lärare per automatik vara sämre på det relationella arbetet. Dock går det att hävda att fritidshemmet med sin vidare tolkning av ordet undervisning kan skapa bättre förutsättningar för ett relationellt arbete med eleverna. Inte minst under de situationer där "frågan fångas i flykten", en undervisningsmetod som kan generera i utmärkta tillfällen att komma närmre eleverna precis som Petter beskriver nedan.

...ja men jag tänker ju framför allt att undervisningen sker via mycket individuella samtal, att man fångar dom i stunden när man hör att de pratar om vissa saker, oftast vill de att man ska vara med i samtalet och de blir glada när man lägger sig i, men ibland tystnar dom. (Petter)

Just vikten av att kunna prata om känsliga ämnen med eleverna i skolan har varit en central del för sexualundervisningens uppkomst från första början. Ämnet var som vi tidigare nämnt "allt för känsligt för familjen att hantera" (Ceder & Gunnarsson, 2021, s.53) enligt kungliga skolöverstyrelsen år 1945. Dahl (2020) förklarar hur vissa elever vill diskutera känsliga saker mellan varandra i enrum medan andra elever behöver vuxnas ständiga stöd. Än idag står det med i läroplanen (Lgr22, 2022) hur skolan ska vara ett stöd för hemmen när det kommer till fostran och utveckling. Här kan just undervisningen kring sexualitet, samtycke och relationer ses som en del av fostringsuppdraget från skolan och fritidshemmet. Men även flera av respondenterna vittnar om att de själva upplever vissa delar av ämnet som känsligt.

...det är väl någonting som de har bestämt uppifrån att vi ska ha lite större fokus på. Jag tänker på våldtäkter och porr och allt det där [paus] jag vet inte men jag tänker överlag att det är ett rätt så

känsligt ämne som barnen har svårt att prata om hemma så därför kanske det läggs på oss då, men det är ju rätt känsligt för oss med. (Per)

man kanske är före andra i utvecklingen, vilket jag vet har hänt en del tjejer då de växer väldigt mycket i femman kroppsligt och det är svårt för dem på till exempel gymnastiken och de får kanske samtal med kuratorn och sånt där men det blir liksom känsligt för oss på fritids också då det fortsätter viskas från skolan till fritids. (Bill)

Det sista citatet är taget ur ett sammanhang där det blev tydligt hur fritidspersonalens egen könsroll och könsidentitet kan vara angörande i hur olika situationer upplevs och hanteras. Vidare förklarar informanten:

Jag kan ju liksom bara prata utifrån mig själv som kille, jag har ju har ju liksom inga andra erfarenheter. (Bill)

Här uttrycker informanten en känsla av bristande erfarenhet på grund av sin könstillhörighet. Vilket kan förstås som att allt måste erfaras för att bli helt begripligt. Egen bristande erfarenhet eller kompetens kring olika frågor återkommer ett flertal gånger under intervjuerna. Vilket i sin tur bekräftar Skolinspektionens (2020) undersökning kring sexualundervisningens brister på ett talande sätt. Rapporten vittnade om bristande kompetens bland lärarna rörande ett flertal kunskapsområden inom sex och samlevnad. På samma sätt ser vi under våra intervjuer en kunskap och kompetensbrist bland delar av personalen. Vilket tyder på att det i slutändan är upp till den enskilda individen och dess kompetens huruvida arbetet med SSR utförs på ett betydelsefullt sätt.

Här går det även att diskutera vikten av att inte ha en allt för homogen arbetsplats. Möjligheterna som uppkommer av variationer kring till exempel kön, ålder, sexualitet, ursprung och religion i en personalgrupp kan vara många. Speciellt viktigt kan detta antas vara i skola och fritidshem, där representation för eleverna kan vara av högsta vikt för deras välmående. Här vittnar flera av respondenterna om hur de tar hjälp av kollegor i situationer som de själva tycker blir för känsliga.

Jag vill inte upplevas som en äcklig gammal gubbe, så vissa ämnen undviker jag nog faktiskt. Tror vissa saker är enklare för mina kvinnliga kollegor att ta, medans andra saker kanske är enklare för mig att diskutera med barnen, [paus] typ konflikter och relationsarbete känner jag mig väldigt trygg med. (Per)

Återigen vittnar en av informatörerna om en osäkerhet baserad på sin könsidentitet. Huruvida informantens oro kring att uppfattas fel, eller som "en äcklig gubbe" är relevant i sammanhanget är svårt att säga utifrån en intervju. Men genuskodade samtal eller könsnormativa roller kommer inte förändras utan aktiv handling. Zimmerman (2021) förklarar hur könsbaserade normer sätter gränser över människors autonomi. Vidare förklarar han hur normer är relationella och enbart kan överleva om vi väljer att efterleva dem. Här kan man därför argumentera för att informanten borde försöka utmana den könsbaserade normen för att på det sättet skapa förändring i fritidshemmet.

Det blir gång på gång tydligt att informanterna inte vet hur de ska ta sig an kunskapsområdet SSR, de vittnar om ämnenas känslighet och hur de har svårt att hitta en ingång. En av informanterna beskriver dock hur sociala medier kan vara en unik ingång till kunskapsområdet som just fritidshemmet har för att prata och diskutera olika känsliga ämnen.

För oss är det enklare att vara på barnens nivå och diskutera saker som de stöter på i vardagen, till exempel på tiktok eller snap. Använder vi oss av sociala medier så blir det liksom enklare och att vi mer talar deras språk. (Anja)

Att kunna arbeta brett är just en av fritidshemmets utgångspunkter. Fritidshemmet ska lära elever hur man på ett säkert sätt kommunicerar i digitala sammanhang och visa på vilka risker som finns (Lgr22, 2022). Här finns fantastiska möjligheter för personalen i fritidshemmet att diskutera normer, könsroller och kroppsideal direkt från elevernas verklighet.

Men informanterna vittnar även om att egen erfarenhet går att använda sig av för att synliggöra frågor som berör sexualitet, samtycke och relationer. Till exempel berättar Bill följande:

Det var några elever som satt och pratade om sex under ett lov. Helt plötsligt så fick jag frågan: ”men Bill, du har ju två barn? Hur gick det till liksom?” [skratt]. Sen så säger jag: ”det är precis som jag hört att ni har sagt, det här med hur barn blir till”. Jag vet ju även att min kollega är provrörsbarn och då tog jag upp honom som exempel på ett annat sätt att få barn. Sen kom han och då tog jag in han i samtalen och så fick han berätta hur han blev till istället. Det blev ett bra samtal. (Bill)

I frågor kring samarbete kollegor emellan får vi lite skilda svar. Vissa vittnar om en god arbetslagskultur där frågor kring ämnet kan diskuteras fritt och där utbyte av erfarenheter skapar god förståelse för elevernas situationer. Andra förklarar att det är svårt att diskutera frågor kring ämnet då de ligger långt ifrån varandra åsiktsmässigt. Dahl (2020) beskriver vikten av att skapa ett välfungerande yrkesspråk i arbetslaget för att komma åt ett gott relationellt arbete. Detta menar Dahl (2020) är speciellt viktigt för lärare i fritidshem då en stor del av yrkesidentiteten kopplas till relationsarbetet. Filippa beskriver åsiktsskillnaderna så här:

Alla andra är överens liksom men jag kan inte vara överens eller hålla med [lång paus]. Alltså det där med att våga säga saker [paus] man blir ganska utsatt, man känner sig ganska odd. Men eftersom jag har jobbat så länge med mitt yrke så känner jag bara att jag har inget att förlora. (Filippa)

Här vittnar informanten om att hennes långa erfarenhet ger henne självförtroende när åsiktsskillnader uppstår men att hon även känner sig utsatt för sina många gånger avvikande åsikter. Återigen tas personals enskilda åsikter upp till beaktning. Vilket i sin tur inte behöver vara problematiskt så vidare de inte strider mot yrkesprofessionens etiska åtaganden. Alla tycker vi saker men att agera utefter dem kan utgöra hot mot skolans värdegrund och etiska principer. Återigen gäller det här att inta ett professionellt agerande vilket tenderar att ske mer frekvent för utbildad personal visar det sig under studiens gång. Med detta sagt är det ett allt för litet empiriskt material för att dra några större slutsatser. Lager (2020) bekräftar dock vikten av utbildad personal för att uppnå en professionalisering av yrket och att bristande utbildning leder till samarbetsproblem, personal emellan, då man många gånger talar olika språk.

Trots detta borde möjligheterna för fritidshemmet att bedriva undervisning kring sexualitet, samtycke och relationer vara stora, dock visar intervjuerna att det finns gott om situationer som hindrar undervisningens existens vilket vidare presenteras.

6.2 Hinder i arbetet med sexualitet, samtycke och relationer.

Fritidshemmet, som tidigare nämnts, är inte en del av den obligatoriska skoldagen, och undervisningen skiljer sig ifrån skoldagen så den skall utgå utifrån elevernas intresse och behov. Här skall lärare och personal möjliggöra en meningsfull fritid för eleverna, och fritidshemmet har en friare läroplan samtidigt som det finns mål och riktlinjer för undervisningen (Lgr22, 2022). Läroplanen kan i sig uppfattas som motsägelsefull och svår att tolka, då personal å ena

sidan förväntas att bedriva en måldriven verksamhet och å andra sidan skall utgå utifrån elevernas frågor och intresse. Detta samtidigt som en stor del av personalen inte har någon lärarbehörighet och saknar insyn i läroplan och styrdokument. Detta betyder såklart inte att personalen är utan kompetens, men att arbetet i sig kan blir ojämnt fördelat, utbildad och utbildad personal emellan. De utbildade lärarna i fritidshemmen tar i större månt ansvar för det systematiska kvalitetsarbetet och arbetar mot läroplanens riktlinjer och övergripande mål (Haglund, 2018).

Vi fick blandade svar i vår inledande fråga om personalen kände till att kunskapsområdet hade bytt namn ifrån sex och samlevnad till sexualitet, samtycke och relationer och att det nu i läroplan (Lgr22, 2022) hade förtydligats ytterligare att arbetet med SSR ingår i kapitel ett och två och därmed även inkluderar fritidshemmet. Men det som var gemensamt i alla svar var att samtal kring ändringarna i läroplanen inte var något som hade diskuterats i arbetslaget eller med rektorer. Nedantill ges två exempel på svar som vi fick av frågan om huruvida personalen kände till ändringarna i 2022 års läroplan:

Jag känner till ändringarna, för jag reagerade när jag såg det på nyheterna, men vi har inte direkt diskuterat sex och relationer på APT eller liknande möten... (Bill)

Jag känner ju att jag som inte ens är fritidsledarutbildad [paus] jag kan ju inte ens ettans och tvåans exakta innehåll. (Filippa)

I den tidigare forskning som vi presenterat gällande arbetet med sexualitet inom skola och fritidshem har det påvisats och betonats om varför arbetet med SSR är av stor vikt. Att arbeta inkluderande och med en medvetenhet om att elevers och människors olika förutsättningar ser olika ut beroende på andras eller egen sexualitet, kön eller familjekonstellation kan vara direkt avgörande för hur eleverna uppfattar sig själva och andra, vilket i förlängningen kan ha stor inverkan på självkänsla och mående (Gustavson & Schmitt, 2011). I skol- och fritidsverksamheten spenderar många elever majoriteten av sin tid, här skall eleverna enligt Lgr22 (2022) ges möjlighet att skapa och upprätthålla kompisrelationer samt få känna trygghet och tillhörighet i gruppen.

Att inte kollegialt samtala och där inkludera all personal på fritidshemmet i läroplansändringar och hur värdegrundsarbetet samt hur fritidshemsverksamheten skall bedrivas menar Thornberg (2004) och Colnerud (2004) leder till ett hinder i arbetet med värdegrundsfrågor och SSR. Detta då arbetet i större mån blir baserat på individuella föreställningar och förväntningar, snarare än vad som står bestämt i läroplaner och styrdokument. För att skapa en trygg och inkluderande verksamhet bör personal tillsammans tolka och tyda fritidshemmets mål och mening, för att så samstämmigt som möjligt arbeta i samma riktning. Ett gemensamt yrkesspråk är avgörande för en profession, detta menar Philgren (2022) och under genomförandet av intervjuerna blev det tydligt att begreppen sexualitet, samtycke och relationer, hade olika betydelse beroende på vem som blev tillfrågad.

I frågan om hur arbetet kring sexualitet bedrevs eller kunde undervisas om fick vi ofta svaret att eleverna inte uttryckte tankar eller frågor om sexualitet. Uppfattningen var att personalen såg på sexualitet som något synonymt till elevernas biologiska kön, puberteten och onani. Sexualitet kan ses som ett mångfacetterat begrepp, som kan komma till uttryck i vardagslivet genom språk, populärkultur, klädsel och handlingar. Sexualitet kan enligt Bengtsson och Bolander (2024) ses som något som genomsyrar alla människors liv, en utgångspunkt och synsätt som innebär att man därmed kan anta att sexualitet kommer till uttryck på en mängd olika sätt under skol- och fritidshemsverksamheten. Sexualitet kan således inte undvikas eller

förminskas, men kan uppfattas som irrelevant för elever i de yngre åldrarna. Ett vanligt förekommande synsätt är att barn och unga inte har en sexualitet, eller inte är naturligt sexuella. Detta synsätt kan härledas ifrån historiska föreställningar om att skydda det oskyldiga barnet, och i en ansats för att bibehålla barnets oskuldsfullhet diskuteras inte deras eller andras sexualitet (Bengtsson & Bolander, 2024). Vidare menar Bengtsson och Bolander (2024) att det är ytterst kontraproduktivt att se på barn som oskuldsfulla i arbetet med sexualitet. Ett snävt synsätt, eller misstolkning utav begrepp kan i sig verka som ett hinder för undervisningen om SSR.

I samtal som vi haft på APT och så har vi väl snackat om hur vi skall samtala kring att de svär mycket, killarna säger fula ord när de spelar fotboll eller så, skriker ”jävla bög”, ”fitta” eller ”hora”. Ja det är inte så trevligt, men det är ju också vad de ser överallt, på tv och tiktok och på deras skärmar, boys will be boys... (Anja)

I citatet ovan ges ett exempel på hur eleverna, specifikt killarna, använder vissa ord som skällsord mot varandra, i språket som förmedlas via populärkultur får eleverna höra vad som är okej menar vår informant, som avslutar meningen med ”boys will be boys”.

I frågan om hen upplever att tjejerna på fritidshemmet har samma vokabulär, och hanterar konflikter på liknande sätt får vi följande svar:

Nej men tjejerna håller ju på, på ett helt annat sätt [paus] är långsinta och hämndlystna ibland och tjurar längre, stänger ute och tisslar och tasslar [paus] vi har ju en tjej som är lite som killarna, kan vara utåtagerande och explosiv ibland, men det har vi arbetet mycket med...(Anja)

Här får vi en inblick i hur kön konstrueras i skolverksamheten, elever och personal sinsemellan. Genom att inta ett socialkonstruktionistiskt perspektiv kan vi synliggöra hur förväntningarna på det två olika könen skiljer sig åt. Föreställningar om kön reproduceras i hur personalen samtalar och agerar olika beroende på elevernas könstillhörighet. De socialt accepterade normerna kring killar och tjejer blir tydliga, och när en tjej betar sig ”lite som killarna” används ordet ”utåtagerande” och ”explosiv”, snarare än att säga ”girls will be girls”. I språket och i personalens handlingar (eller ibland icke-handlingar) fortsätter personalen att bygga på rådande normer om vad som är accepterat beteende för tjejer respektive killar.

Skolan skall i enlighet med Skollagen (SFS 2010:800) 1 kap. 5 § vila på vetenskaplig grund och beprövad erfarenhet, det sistnämnda menar Philgren (2022) är något som läraren utvecklar genom tid, genom praktiskt arbete och via kollegialt lärande. Detta blir utmanande för fritidshemmet, där antalet utbildad personal och personal anställda på kortidsvikariat är högt (SOU, 2020:34). Undervisningen blir snarare baserad på personalens erfarenheter och syn på värdegrund, utan att nödvändigtvis ta hänsyn till vare sig skollag eller styrdokument. Inte av illvilja eller olust, utan för att utbildad personal eventuellt saknar samma kunskap som utbildad personal har erfarit ifrån lärarutbildningen.

Intervjudeltagarna fick frågan om det fanns en gemensam syn i arbetslaget på hur undervisning och samtal rörande sexualitet, samtycke och relationer på fritidshemmet kunde bedrivas. De med grundlärarutbildning med inriktning inom fritidshem menade att kollegor utan samma utbildning ofta påverkades av egna föreställningar och bakgrund.

De har med sig sin egen bild av fritids [paus] antingen när man själv gick eller när ens barn gick, liksom och då är det ju den bilden man fortsätter med, i stället för att tänka nu är vi liksom i år 2024 [paus] det är det är ett modernt fritids, och är väldigt annorlunda mot när vi gick på fritids. Nu är det [paus] undervisning och det skall liksom, genomsyras av att alla är lika värda och alla får vara precis

som man är och sånt här men att [paus] det kan vara svårt för individer och anpassa sig efter, eftersom man kanske har stark tro på någonting där hemma. (Bill)

Egna erfarenheter spelade en stor roll i vad lärarna var bekväma att samtala och undervisa kring, och i frågan om relationer var det ett stort fokus på elevernas kompisrelationer, och hur personalen kunde stötta dem i relationsbyggandet. Några av våra informanter upplevde att arbetet som skulle bedrivas kring SSR blev politiskt, och att de kände sig tvungna att ta ställning till saker som de själva saknade kunskap om eller var osäkra på huruvida de kunde etiskt ställa sig bakom. I samband med våra intervjuer pågick det en politisk debatt kring lagförslaget gällande lagen om könstillhörighet, något som skulle göra det enklare att byta juridiskt kön (SFS 1972:119). Vi kunde ana att den politiska stämningen påverkade och väckte känslor hos flera av våra intervjudeltagare. I frågan om hur personalen såg på att undervisa kring SSR, och hur det arbetet hade kunnat tänkas se ut fick vi ett svar som talade för att den aktuella samhällsdebatten påverkade intervjudeltagaren:

I det här så någonstans så blir ju det också ett [paus] finlir i det hela men att stå och säga, som jag har hört, inte på denna skola men jag har hört andra sammanhang och på andra skolor, har hört att man liksom bara ska säga: "...att du ska ta reda på din sexuella läggning! Och om du är kille eller tjej, det är inte säkert att du är det könet som du har nu" [...] jag är ju väldigt arg på vuxenvärlden som tvingat i barnen: "att du ska känna efter vad du är", vilket skapar en efterkluns av barn som blir schizofrena i deras identitet. (Filippa)

I vår frågeställning ville vi synliggöra vilka hinder det finns för personal i fritidshemmet att bedriva undervisning som berör kunskapsområdet SSR, något som vi menar exemplifieras här ovan bland annat i personalens språk om sexualitet och kön. Personalens egen uppfattning om vad som var etiskt korrekt och vad de var bekväma att samtala om satte ramen för vilka frågor eleverna kunde ställa, som i sin tur blev avgörande till vilken slags undervisning som kunde bedrivas. Samma informant beskrev att göra fritidshemmet till en trygg plats, där alla hade möjlighet att mötas var det som var viktigast för hen.

...däremot så tänker jag att det är superviktigt att så fort man hör någonting om någon som känner sig annorlunda att möta den där den är och försöka att hitta var den är, och tillsammans försöka komma på hur den tänker och stötta den som person (Filippa)

Ordet trygghet blir återkommande i våra intervjuer, och flertalet uttryckte vikten av att skapa en trygg plats för eleverna. Arbetet med SSR kan ske på ett mer fördjupat sätt om fritidshemmets grund vilar på trygghet och är en plats där eleverna känner sig säkra. Där lärare och elev har en relation som det har arbetat med under en längre tid och där elever vet att det inte finns några dumma eller skamliga frågor, detta menar vår intervjudeltagare Per i följande citat:

Finns det en säkerhet, [paus] en trygghet mellan elever och mig som lärare, en relation vi har byggt på under en längre tid så tror jag att jag kan svara på alla frågor och tankar, och att de likaså är bekväma med att fråga mig eller att uttrycka precis vadsomhelst, men tryggheten måste finnas där. (Per)

De hinder som har synliggjorts under våra intervjuer är att personal på fritidshemmet inte alltid delar samma synsätt på vad trygghet och sexualitet, eller relationer innebär. Ett vidare hinder är personalens olika erfarenheter och tidigare utbildning, där utbildad personal i högre grad visade på hur de hade inställningen att i skolan fick de medvetet lämna vissa egna åsikter eller tankar hemma. Utbildad personal upplevde även att de hade ett större ansvar för att

säkerhetsställa att fritidshemmet följde läroplan och styrdokument, något som i sin tur gjorde så att lärarna fick mindre tid med eleverna.

6.3 Beskrivning av arbetet

Efter utförandet av intervjuerna fick vi en bredare inblick och förståelse över hur resonemanget och arbetet kring SSR hittills har bedrivits på de berörda fritidshemmen. Förhållningssätten till kunskapsområdet varierar mellan de olika informanterna, men vissa frågor resonerades det i samstämmighet kring.

Det har snart gått två år sedan de nya ändringarna i läroplanen (Lgr22, 2022) presenterades, ändringar som borde resultera i ökat fokus kring de berörda kunskapsområdena för fritidshemmet. Sammanfattningsvis verkar dock arbetet fortfarande främst bestå i det vardagliga samtalet med eleverna, undervisningsmetoden som kan beskrivas som att “fånga fråga i flykten”. Ett samtal som inte i sig verkar ha förändrats av de nya direktiven. Däremot uttrycks en relativt snäv syn från informanterna på begreppen sexualitet, samtycke och relationer. Inget större tematiskt arbete har utförts på de berörda fritidshemmen utan informanterna vittnar endast om små projekt så som exempelvis flaggtillverkning under Pride:

Ah nej alltså inte några speciella temadagar men jag vet [paus] om det var förra året som vi hade att de fick göra prideflaggor och sånt när det var Pride i staden [paus] ja så det kan man ju säga att vi jobbade lite med då. (Mona)

Flera av informanterna förklarar hur de arbetar regelbundet med relationer och konflikthantering, men ingen vittnar om att detta arbete har förändrats eller utökats sen de nya ändringarna kom in i läroplanen (Lgr22, 2022). Samtycke berörs endast i samband med uttrycket “stopp min kropp”, ett uttryck som de flesta av informanterna verkar bekanta med och ibland även uttryckligen använder sig av i relationella samtal med eleverna.

Men att då börjar jag liksom tänka istället, att ja [paus] men hur har den här eleven fått till sig information om stopp min kropp [paus] är det liksom ”nu är jag fri! jag är fri! ingen får röra mig någonsin!” det stämmer ju liksom inte riktigt. Det handlar ju om att känna att man har någon slags kroppslig integritet [paus] att det här är min kropp och jag bestämmer över den... (Bill)

Här vittnar informanten över en situation där frågan kring samtycke kunde diskuteras. Eleven hade enligt informanten fått en snäv bild över begreppet “stopp min kropp”. Rädda barnen ligger bakom begreppet “Stopp min kropp” vilket de presenterade för första gången 2013 genom en vägledning för hur man ska prata med barn om kroppen, gränser och sexuella övergrepp (Rädda barnen, u.å.). I detta fall menar informanten att eleven inte introducerats för begreppet på ett korrekt sätt. Detta gav informanten möjlighet till en djupare diskussion med eleven där begreppet kunde nyanseras och resulterade i att samtycke blev inkluderat i informantens undervisningsrepertoar. Ett tillfälle där arbetsmetoden “fånga frågan i flykten” kunde praktiseras.

Arbetet kring relationer beskrivs främst handla om kompisrelationer samt relationer mellan elev och personal. Arbetet kring kön och normer verkar till viss del ha diskuterats i arbetslagen, men inte genererat i någon större förändring. Här märker vi en tydlig skillnad mellan personal med utbildning och utbildad personal. Intresset för normmedvetenhet förefaller större bland utbildad personal än för de som saknar relevant utbildning.

Vi har ju pratat om att om att killar ska leka med tjejleksaker och tjejer ska leka med killsaker [paus] det resonemanget har vi haft. (Filippa)

Tycker det är viktigt att alla ska få synas, tjejerna måste också ta plats, det brukar jag säga till dom ibland, ta mer plats [paus] va lite mer som killarna. (Mona)

Det är viktigt för mig, jag försöker tänka på det hela tiden, ha med mig det i vardagen på nått sätt. När jag gör grupper eller så [paus] eller planerar någon aktivitet, då försöker jag alltid tänka på det, vara medveten liksom. (Suzie)

Här presenterar informanterna sina tankar kring könsnormer ur lite olika perspektiv. Filippa som är utbildad inom pedagogik presenterar ett exempel kring tjej- och killeleksaker, ett exempel som är till synes klassiskt men även går att ifrågasätta eller ställa sig kritisk till. Det går att argumentera kring att detta exempel förenklar normproblematiken och problematiserar leken ur ett vuxenperspektiv. Med detta sagt bör ändå den genuskodade leken ifrågasättas men här kanske barnens perspektiv behöver tas i beaktning. Dahl (2011) förklarar hur barn naturligt konstruerar kön genom praktikgemenskaper, men hur de även själva kan ifrågasätta könsroller genom förståelse och diskussion. Personalens roll och egna beteenden kan här bli väsentliga för barnens lek och gemenskap. Suzie förklarar hur normmedvetenheten i stället får vara en del av vardagen, något som går i linje med läroplanens (Lgr22, 2022) riktlinjer för anställda inom skolan. Suzie är utbildad till lärare i fritidshem och är till synes väl medveten om skolans arbete kring normmedvetenhet, vilket märks i hennes vidare diskussion och resonemang kring skolans värdegrund.

Vad jag tycker och tänker hemma är oväsentligt [paus] när jag går in här gäller det bara att vara professionell [paus] jag har liksom läroplanen att förhålla mig till och den är jag stolt över. (Suzie)

Sexualitet verkar till viss del diskuteras i arbetslagen men då främst om de har någon elev på skolan som behöver extra stöttning. Det kan handla om elever som är utsatta för kränkningar eller elever som önskat bli tilltalade med ett specifikt pronomen.

Vi har en som vad heter det [paus] hon heter hen numera. Som jag vet är icke binär och jag tycker liksom [paus] va härligt. Men samtidigt så vet jag att det finns kollegor som kanske tycker det är lite obekvämt att säga hen, för att jag vet inte [paus] ja de är väl en vanesak. (Bill)

Här uttrycker Bill att det finns personal som inte intar ett professionellt perspektiv utan i stället låter sin egen bekvämlighet och osäkerhet styra. Att i detta fall inte respektera den enskilda individen och dess önskemål strider mot läroplanens riktlinjer över hur personal på skolan ska agera (Lgr22, 2022).

I övrigt verkar det kollegiala arbetet kring kunskapsområdet SSR vara relativt oprioriterat. Ingen av informanterna vittnar om genomtänkt undervisning som kopplas ihop med läroplanens mål kring SSR. I stället verkar fall diskuteras när de uppkommer, men ett förebyggande medvetet arbete verkar försvinna mycket på grund av annat arbetsfokus och annan arbetsbörda.

Det känns som ett svårt ämne att få tid att arbeta med, visst jobbar vi med relationer hela tiden men det handlar ju mer om att finnas där när det uppstår bråk eller så [paus] när vi väl har tid för planering är det kanske mer fokus på aktiviteter för eleverna eller att släcka bränder, vi har många problem med personalbrist och sånt (Petter)

Tid och personalbrist är något som återkommer från flera av informanterna och något som verkar påverka arbetet kring SSR frågor på ett kraftigt negativt sätt. Detta är även något som vi själva erfarit under våra VFU-perioder och på tidigare arbetsplatser. I vår tidigare presenterade forskning tar vi upp hur fritidshemmets förutsättningar, detta

inkluderar personella, materiella resurser samt fritidshemmets fysiska miljö påverkar alla undervisningsmöjligheter på fritidshemmet. Fritidshemmets förutsättningar i bred förståelse, kan ses som avgörande till huruvida en likvärdig utbildning, och meningsfull fritid kan erbjudas och bedrivas (Haglund, 2018; Andishmand, 2017). Vi kommer vidare lyfta fritidshemmets förutsättningar i vår sammanfattande analys, samt i vår slutdiskussion.

6.4 Sammanfattande analys

Vi har besökt olika skolor med olika geografiska placeringar samt med stora socioekonomiska skillnader och förutsättningar. Vi har dock kunnat se en röd tråd i samtalen om kunskapsområdet SSR, samt några centrala teman som verkade vara oberoende på plats eller förutsättningar. Vår studie är inte av någon stor omfattning, och vi är medvetna om att resultatet vi har fått bara är inblickar i fritidshemmets arbete med SSR via informanternas beskrivningar, men utifrån våra egna erfarenheter utav arbete och praktik på skola och fritidshem fick vi vissa tankar bekräftade av informanterna. Återkommande i intervjuerna med våra informanter var att eget förhållningssätt och tidigare utbildning spelade en stor roll i fritidshemmets alla delar, men kanske speciellt kring värdegrundsarbetet och i och med det också arbetet kring kunskapsområdet sexualitet, samtycke och relationer.

Utifrån ett socialkonstruktionistiskt perspektiv på lärande som något som sker i samspel människor emellan kunde vi tyda personalens delaktighet i könsuppdelningar samt skilda förväntningar på könen. Detta kom att uttryckas i språket samt ageranden, och inom ett socialkonstruktionistiskt perspektiv kan språket förstås som ett viktigt verktyg för att förmedla och reproducera satta normer. Skola och fritidshem skall förmedla de värden som beskrivs i Barnkonventionen (UNICEF, 2024) och arbeta för alla barns rätt till egen identitet, med utgångspunkt i att alla barn är lika mycket värda och har samma rättigheter. Utbildningen ska vidare alltid utgå utifrån barnens bästa. Vad som är barnens bästa blir för personalen att tolka, men att via representation på olika sätt påvisa att det finns olika sätt att vara, utan vidare värdering, kan vara ett sätt menar Gustavson och Schmitt (2011).

Vi har tidigare nämnt att representation är en viktig faktor i arbetet med sexualitet eller relationer, detta behöver inte betyda att personal behöver delge sin egen sexuella läggning eller hur deras nuvarande eller framtida kan relationer ser ut (Zackariassons, 2015). Här upplevde vi att personalen på fritidshemmet hade svårigheter med att utgå från något annat än vad de själva kände till personligen, gällande kön, relationer och sexualitet, något som ofta omedvetet (men ibland medvetet) kan leda till exkludering samt stärka heteronormativa förväntningar.

Men vi har ett barn här på skolan som nu har valt att heta ett killnamn i stället och hon var ju på fritids innan och nu är hon ju bara det här på besök ibland vi säger att hon är välkommen när hon har sina kompisar här [...] barnen tittar frågande på mig typ: ”man får väl göra så?” och så vill de ha ett ok på det liksom och då säger jag bara att varje människa gör sin resa det är viktigt att vi respekterar varandra i stället för att ge ett uttalat nej eller ja, för någonstans så handlar det om att vara vänner (Filippa)

Ovan citat är ifrån en informant som beskriver hur en elev har valt att byta könstillhörighet, och numera vill kalla sig ett pojknamn. Under intervjun fortsätter informanten att benämna eleven som hon, trots att detta verkar vara något eleven själv inte känner igen sig i.

Vi förstod det som om att informanten inte riktigt visste hur hen skulle bemöta frågor kring eleven, en osäkerhet som fler i personalen vittnade om. Frågan blev ofta: *Vad är rätt och fel – för mig?*

Vi kunde se att personal ofta var medvetna om hur de bidrog till att upprätthålla könsnormer, men att det även fanns en önskan om att få vidare kompetens för att utveckla undervisningen för att bli mer inkluderande för alla. Men vi såg att det också fanns en känsla av ensamhet i arbetet. Speciellt intressant blev det för oss att förstå att yrkesspråket personalen emellan skilde sig åt, och i frågor om relationer och sexualitet fanns det ingen tydlig gemensam uppfattning vad begreppen betydde eller hur de kunde arbeta med det konkret på fritidshemmet.

7 Slutdiskussion

I vår slutdiskussion kommer vi presentera de mest återkommande teman som framkom under vår intervjustudie, och återkoppla till våra frågeställningar samt vårt teoretiska ramverk. Vi kommer även knyta an till vår tidigare forskning samt aktuella samhällsdebatter. Vidare kommer vi diskutera studiens betydelse och vad dess resultat kan bidra med till forskningsfältet, samt ge förslag på vilken vidare forskning inom området som hade varit önskvärt att se. Avslutningsvis beskriver vi våra egna tankar och reflektioner på hur studien har påverkat och medvetengjort oss om vikten av arbetet med sexualitet, samtycke och relationer inom fritidshemmet.

7.1 Personalens förutsättningar och förhållningssätt.

I tidigare forskning har vi presenterat vilken betydelse fritidshemmets förutsättningar har för att kunna bedriva en fritidshemsverksamhet som ligger i linje med Lgr22 (Lgr22, 2022) samt skollagen (SFS 2010:800). Vilka förutsättningar fritidshemmet har är av stor relevans för våra frågeställningar, och avgörande till huruvida ett gott arbete över huvud taget kan bedrivas på fritidshemmet, kring sexualitet, samtycke och relationer.

I analysen av vårt insamlade material framkom det att personalens individuella förutsättningar var av speciell vikt i arbetet kring SSR. Det var återkommande att personligt förhållningssätt och egna värderingar i stor mån styrde undervisningen, och i många fall formades undervisningen efter personalens bekvämlighet och nyfikenhet kring frågor som berörde sexualitet. Personalen påverkades således inte bara av deras egna förutsättningar, men även utav deras kollegors. Där kollegor saknade kompetensen eller ibland modet att möta elever i frågor kring SSR fick andra kollegor ibland ta vid och ta över, något som skulle kunna skapa en ojämn arbetsfördelning bland personalen.

Vi kunde urskilja att intervjudeltagarna precis som Gustavson och Schmitt (2011) och Bengtsson (2013) separat beskriver, ofta mötte elever i frågor kring SSR med deras egen osäkerhet och med en slags tystnad. Något som i sig kan bidra till ökat stigma kring kunskapsområdet, och snarare fungera kontraproduktivt och i värsta fall direkt skadligt mot den enskilda individen som söker svar eller bekräftelse hos den äldre och erfarna (personalen). Bengtsson och Bolander (2024) menar att när skolan i sin undervisning stärker rådande normer och påvisar en snäv bild om hur man kan leva, kan en klyfta uppstå mellan elevers verklighet och vad som presenteras i skola samt fritidshem. Denna klyfta kan skapa en känsla av utanförskap, speciellt för de elever som inte kan eller vill leva upp till vad som i samhälle anses vara normativt.

FN:s globala mål (u.å) är att sträva mot en hållbar utveckling, som kan delas upp i tre dimensioner: den *ekologiska*, *ekonomiska* och *sociala* dimensionen. Den sociala dimensionen

innefattar bland annat att nå jämställdhet oberoende på kön, etnicitet, funktionsvariation, ålder eller annan ställning. En social hållbar utveckling strävar dessutom för likvärdig och inkluderande utbildning, och för allas rätt till psykisk och fysisk välmående och hälsa. De globala målen antogs av alla FN:s medlemsländer, där Sverige är inkluderande. Skola och fritidshem är därmed också del utav en större process som bör sträva efter en hållbar utveckling med alla dess dimensioner.

Utifrån en strävan mot social hållbar utveckling och i linje med Lgr22, (2022) skall elever ges kunskap om deras och andras rättigheter i relation till kunskapsområdet sexualitet, samtycke och relationer. Detta för att bidra till alla kommande generationers psykiska välmående och hälsa. Här menar Odenbring (2023) att det finns tydliga brister inom skolan, och elever som identifierar sig som HBTQI-personer blir i större utsträckning utsatta för våld, trakasserier och kränkningar. Konsekvenserna av denna utsatthet är i förlängningen att HBTQI-personer i högre grad lider av suicidala tankar och psykisk ohälsa, något som stärks i en rapport utförd Folkhälsomyndigheten (2023). Bengtsson och Bolander (2024) menar att här har skola och fritidshem som social arena och kunskapsförmedlare stor inverkan på elevers sociala utveckling, och har möjlighet att påverka beroende på val av undervisningsform och förhållningssätt.

I vår studie fann vi att ett av det huvudsakliga hindret för att bedriva undervisning kring kunskapsområdet SSR var personalens förhållningssätt och individuella förutsättningar. Dessa förutsättningar begränsar undervisningen till något som i förlängningen kan bidra till elevers psykiska, men även fysiska ohälsa och ökad våldsutsatthet. Genom att möta elever med tystad marginaliseras minoritetsgrupper ytterligare, något som kan ha stora konsekvenser, och få motsatt effekt på den sociala utvecklingen.

7.2 Ett gemensamt språk

Under intervjuerna blev det tydligt för oss att kunskapsområdet SSR diskuterades ur skilda infallsvinklar och begreppen sexualitet, samtycke och relationer tolkades relativt snävt. Dahl (2020) beskriver vikten av att ha ett fungerande yrkesspråk för att kunna beskriva och förstå arbetsuppgifterna på ett konstruktivt sätt. Men att ha ett fungerande yrkesspråk kräver en samlad förståelse och en öppenhet för ny kunskap. Här upplevde vi snarare att informanterna många gånger utgick efter sina egna värderingar och därmed försämrade möjligheterna för ett fungerande gemensamt yrkesspråk, där personalstyrkan arbetar mot samma mål.

Att tala olika språk kring svårtolkade begrepp riskerar möjligen att skapa ett tvådelat fritidshem, där utbildad personal mer ser betydelsen av att följa läroplanen medan de utbildade lättare hamnar i diskussioner kring egna värderingar. Hur fritidshemmen ska kunna hantera detta problem med den mängd utbildad personal som arbetslagen idag består utav, är svårt att föreställa sig. Endast 35,5% av personalen på fritidshemmet besitter en pedagogisk högskoleutbildning och därmed har rätt förutsättningar för att bedriva ett korrekt yrkesspråk (Skolverket, 2024b). Lager (2020) poängterar vikten av utbildad personal för att uppnå ett gemensamt språk vilket i sin tur ger förutsättningar för ett bättre samarbete i arbetslaget, en grundförutsättning för att kunna arbeta kring känsliga frågor som berör sexualitet, samtycke och relationer. Ur ett socialkonstruktionistiskt perspektiv blir det extra viktigt med ett gemensamt språk då samhället kan ses ha stor påverkan över dessa ämnen. Genom att utveckla ett gemensamt språk i arbetslaget, där alla förstår vad som diskuteras och där begreppen blir

genomarbetade och begripliga, så kan kunskapsområdet diskuteras på en högre nivå med insikt om den yttre påverkan som ständigt pågår. På detta sätt går det att lyfta individuella åsikter och aktuella samhällsdiskurser och diskutera detta i förhållande till professionella riktlinjer. Här anser vi att svenska skolan har stora utmaningar och att professionaliseringen av yrkeskåren måste fortgå för att locka fler till att utbilda sig. Få yrkesgrupper har så många benämningar på yrkesutövarna som fritidshemmet. Bara i den här studien har vi intervjuat lärare i fritidshem, fritidspedagoger, fritidsledare och en resurspedagog. Detta är så verkligheten ser ut även enligt Skolverket (Skolverket, 2024b). Hur en yrkeskår med så många skilda titlar ska kunna utveckla ett gemensamt yrkesspråk är svårt att se. Här behövs ett politiskt krafttag och en fortsatt utveckling vad gällande arbetsvillkor och lön. Yrket behöver bli attraktivare för att fler ska välja att utbilda sig och på det sättet skapa bättre förutsättningar för ett gemensamt arbete kring läroplanen i allmänhet och frågor kring SSR i synnerhet. Men här ska även poängteras att utbildning inte är en lösning i sig, utbildningen måste även genererar trygghet och kunskap kring genus och normfrågor, något som vi tidigare tagit upp, inte alltid sker under lärarutbildningen. Genus- och normarbetet hänger dessvärre många gånger på individens enskilda kunskap och intresse (Andersson, 2011). Ett problem som vi anser behöver ses över och reformeras för framtida lärarstudenter.

7.3 Ett oprioriterat ämne

Att fritidshemmets undervisning skall bedrivas utifrån elevers intresse och frågeställningar, samt till stor del vara situationsbaserat kan ses som något fördelaktigt i arbetet med värdegrundsfrågor och SSR. I och med att personalen inte alltid delade ett gemensamt språk eller uppfattning kring vad begreppen: sexualitet, samtycke eller relationer innebar, bidrog detta till att kunskapsområdet i sig uppfattas som oviktigt, irrelevant och ofta blev oprioriterat.

Intervjudeltagarna beskrev upprepade gånger hur eleverna inte uttryckte ett intresse eller nyfikenhet kring SSR, för att i nästa andetag beskriva en situation de varit med om under fritidshemsverksamheten som tydligt krävde SSR-kunskap. Här kunde vi uppleva att informanterna blundade för behovet och att de i stället aktivt valde att undvika ämnet, alternativt att de helt enkelt inte kopplade ihop de uttryckta behoven med vad SSR-undervisning innebär. Vilket som än är fallet, genererar det i ett bristande engagemang kring SSR frågor.

Sedan fritidshemmet fick en egen del i läroplanen (Lgr22, 2022), del fyra, så har fritidshemmets uttryckliga uppdrag utökats markant, genom ett skriftligt förtydligande. Detta kan antas ha betydelse för hur SSR-undervisning bortprioriteras. Flera av informanterna vittnar om tidsbrist och om att mycket annat ska hinnas med. Här bör kanske fritidshemmets uppdrag inom SSR förtydligas och placeras in i läroplanens fjärde del, detta för att kunskapsområdet ska bli en tydligare angelägenhet för fritidshemspersonalen.

Men även personalbrist skapar hinder för undervisning av ämnet. Haglund (2015) beskriver hur personal på fritidshemmet planerar aktiviteter utefter hur många anställda som är på plats snarare än vad eleverna efterfrågar, detta på grund av den stora personalbrist som fritidshemmen ofta behöver hantera. Det går inte att blunda för att personalbrist ute på skolorna många gånger gör det näst intill omöjligt att bedriva planerad undervisning, i stället beskriver Andishmand (2017) hur fritidshemmet snarare blir en plats där barnen övervakas och förvaras fram till hemgång.

Så att argumentera för mer pengar till skolan känns högst relevant för att undervisning kring SSR ska hinnas med och prioriteras. Men huruvida det någonsin kommer bli verklighet är inget

vi behöver spekulera kring, utan i dagsläget gäller det att använda sig av fritidshemmet specialkompetens inom undervisning, att fånga frågan i flykten. Därför bör emellertid personalen diskutera hur det på bästa sätt kan implementera undervisning kring SSR, genom att just fånga frågan i flykten, en undervisningsmetod som borde kunna existera även under tider med personalbrist. Slutligen går det att argumentera för att hela fritidshemmet är oprioriterat som en undervisningsarena inom skolväsendet. Undervisningen som begrepp ska tolkas brett enligt läroplanen men fritidshemmet som en undervisande del av skolan är omdiskuterat både inom och utanför fritidshemmet, det blev tydligt under intervjuerna. Ur den aspekten är det inte konstigt att undervisning kring SSR också är oprioriterat. Detta måste därför ytterligare diskuteras, debatteras och forskas kring för vidare utveckling av fritidshemmet.

7.4 Förslag på vidare forskning

I vår studie har vi undersökt hur personal på fritidshemmet arbetar med kunskapsområdet sexualitet, samtycke och relationer. Förslag på vidare forskning är att i en större kvalitativ studie utföra en liknande forskningsstudie för att få bredare och fördjupad kunskap om vilka hinder och möjligheter det finns för att bedriva frågor kring kunskapsområdet under just fritidshemsverksamheten. Vi upplevde att det fanns ett allt för litet underlag eller forskning som använde sig av begreppet samtycke, och hur man på olika sätta kan arbeta med kroppsintegritet, säkerhet och samtycke i skola och fritidshem. Önskvärt hade vart att i vidare forskning studera närmre hur lärare och personal förstår sig på samtycke som begrepp, men även sexualitet och relationer, då det framkom i vår studie att personal inte alltid delar en gemensam syn på dess innebörd. Ett ytterligare förslag är dessutom att undersöka vilka möjligheter personal och lärare inom skolverksamheten får ifrån skolverksamhet, eller rektorer, för att vidga sin kompetens kring kunskapsområdet. Detta då vi upplevde att många önskade ökad kunskap kring sexualitet och genusfrågor men inte fick vidare stöd eller verktyg för arbetet.

7.5 Avslutande reflektioner

Vi har i vår studie tvingats möta egna förutfattade meningar, eller fördomar kring sexualitet, samtycke och relationer. Studien har således gett oss en ökad medvetenhet och förståelse av vad kunskapsområdet inom skolverksamhet kan innebära, men dessutom vad de olika begreppen kan ha för innebörd både på ett samhälleligt plan och för den enskilda individen. I samband med vår studie kunde vi läsa en artikel publicerad av Svenska Dagbladet (2024), som tar upp ”snippafallet”. Snippafallet blev uppmärksammat 2021, då en man blev friad för våldtäkt av ett 10-årigt barn, då hovrätten i Sverige tvekade kring vad flickan hade menat med ordet snippa¹⁰. I en intervju med flickan säger hon följande:

Det är ändå vuxna som borde veta vad ordet är. Borde inte de som sitter i domstolarna gå igenom mer sexualkunskap?

Här belyser den numera 12-åriga flickan själv vikten av en gemensam syn och förståelse av begrepp som berör sexualitet och genus. Vi undrar liksom hon, vilken slags sexualundervisning dessa vuxna har haft? Att förstå språket som kunskapsförmedlare är av stor vikt för alla inom ett samhälle där skolan är inkluderad. Här har vi ett ansvar som vuxna verksamma inom skola och fritidshem, att hänga med i språkligt utveckling och uppdatera oss kontinuerligt. I en förtroende- och maktposition som det är att arbeta med barn och unga, finns det möjlighet att

---

¹⁰ Snippa för den som fortfarande inte vet är: ett vardagligt namn för kvinnors och flickors könsorgan eller underliv (RFSU, 2023b).

påverka genom att antingen bekräfta eller ignorera elevernas uppfattning och förståelse rörande frågor och ord kring sexualitet.

I våra intervjuer har vi fått inblick i hur andra ser på begreppen sexualitet, samtycke och relationer, detta har inte gett en rättvis bild över hur det ser ut i resten av landet, men det har gett oss en småskalig uppfattning om hur personals individuella förhållningssätt påverkar arbetet med SSR till stor mån. Vår ambition är och kommer fortsättningsvis vara, att elever ska kunna lyfta och lufta alla tankar och frågor som kan upplevas som svåra och obekväma med oss. Detta hoppas vi kunna ske genom att själva agera goda förebilder för våra framtida elever inom fritidshem. Studien har gett oss större förståelse för vikten av att bidra till en trygg verksamhet, och i arbetet med eleverna hoppas vi kunna agera fritt ifrån fördomar och utifrån en plats av respekt. I vårt kommande arbete som grundlärare i fritidshem ser vi fram emot att fortsätta lära oss, både kollegialt och med hjälp utav eleverna. Förhoppningen är att kunna möta allas tankar och åsikter kring sexualitet, samtycke och relationer utan rädsla, i stället med mod. Detta för att i förlängningen kunna bidra med sunda och hälsosamma relationer elever och människor sinsemellan. Men också för att bidra till sunda och tillåtande tankar om den absolut viktigaste relationen: *relationen till dem själva*.

Referenslista

Alvehus, J. (2019). *Skriva uppsats med kvalitativ metod: en handbok*. Upplaga 2. Liber.

Andishmand, C. (2017). *Fritidshem eller servicehem? En etnografisk studie av fritidshem i tre socioekonomiskt skilda områden*. (Gothenburg studies in Educational Sciences, 403) [Doktorsavhandling] Göteborgs universitet.

Andersson, K. (2011) *Lärare för förändring – att synliggöra och utmana föreställningar om naturvetenskap och genus*. (Studies in Science and Technology Education No 36) [Doktorsavhandling, Linköpings universitet].

<https://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:407209/FULLTEXT02.pdf>

UNICEF Sverige. (2024). *Barnkonventionen: FN:s konvention om barnets rättigheter*.

<https://unicef.se/barnkonventionen/las-texten>

Bengtsson, J. (2013). *Jag sa att jag älskade han men jag har redan sagt förlåt för det - ålder, genus och sexualitet i skolans tidigare år*. (Linköping Studies in Pedagogic Practices, 18, Linköping Studies in Education and Social Sciences No. 3) [Doktorsavhandling, Linköpings universitet] <https://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:647144/FULLTEXT01.pdf>

Bengtsson, J. & Bolander, E. (2019). Strategies for inclusion and equality – ‘norm-critical’ sex education in Sweden. *Sex Education*, 20(2), s.154–169.

<https://doi.org/10.1080/14681811.2019.1634042>

Bengtsson, J. & Bolander, E. (2024) Inledning. I Bengtsson, J. & Bolander, E. (Red), *Sexualitet, identitet och relationer i skolan: F-6 och fritidshem* (s.7-22). Gleerups.

Brade, L., Engström, C., Sörensdotter, R., & Wiktorsson, P. (2008). *I normens öga - metoder för en normbrytande undervisning*. Stiftelsen Friends.

Brunila, & Edström, C. (2013). The famous Nordic Gender Equality and what’s Nordic about it – Gender equality in Finnish and Swedish education. *Nordic studies in education*, 33(4), 300–313. <https://doi.org/10.18261/ISSN1891-5949-2013-04-05>

Bryman, A. (2015). *Samhällsvetenskapliga metoder*. MTM.

Butler, J. (1999). *Gender Trouble: Feminism and the Subversion of Identity*. Routledge.

Butler, J. (2005). *Könet brinner!*. Natur & Kultur.

Ceder, S. & Gunnarsson, K. (2021). Historisk tillbakablick och internationell utblick. I S. Ceder, K. Gunnarsson, S. Planting-Bergloo, L. Öhman, & A. Orlander Arvola (2021). *Sexualitet och relationer: att möta ett engagerande och föränderligt kunskapsområde i skolan*. Studentlitteratur.

Colnerud, G. (2004). Värdegrund som pedagogisk praktik och forskningsdiskurs. *Pedagogisk forskning i Sverige*, 9(2), 81–98. <https://open.lnu.se/index.php/PFS/article/view/1161/1010>

Dahl, M. (2011). *Barns sociala liv på fritidshemmet, En studie om praktikgemenskaper och alliansbildning i egenstyrda aktiviteter*. [Licentiat-uppsats, Göteborgs universitet]. Gothenburg University Publications Electronic Archive. <http://hdl.handle.net/2077/25560>

Dahl, M. (2020). Ett relationellt perspektiv på lärares arbete i fritidshem. I B. Haglund, J. Gustafsson Nyckel & K. Lager (Red.), *Fritidshemmets pedagogik i en ny tid* (s.207-219). Gleerups.

Edström, C. (2009). Preschool as an Arena of Gender Policies: The Examples of Sweden and Scotland. *European Educational Research Journal*, 8(4), 534-549. <https://doi-org.ezproxy.ub.gu.se/10.2304/eerj.2009.8.4.534>

Eriksson-Zetterquist, U. (2022). Mixed methods. I G. Ahrne & P. Svensson (Red.), *Handbok i kvalitativa metoder* (s. 40-54). Liber.

FN, (u.å). *Agenda 2030 och de globala målen för hållbar utveckling*. Hämtad 2024-05-07 från <https://fn.se/vi-gor/vi-utbildar-och-informerar/fn-info/vad-gor-fn/fns-arbete-for-utveckling-och-fattigdomsbekampning/agenda2030-och-de-globala-malen/>

Fredriksson, A (2010): *Marknaden och lärarna. Hur organiseringen av skolan påverkar lärares offentliga tjänstemannaskap*. (Göteborg Studies in Politics 123, statsvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet). [Doktorsavhandling, Göteborgs universitet] <https://gupea.ub.gu.se/handle/2077/23913>

Folkhälsomyndigheten. (2022, 4 april). *Normer*. Hämtad 2024-04-03 från <https://www.folkhalsomyndigheten.se/ledaresomlyssnar/fordjupning-for-din-forening/normer/>

Folkhälsomyndigheten. (2023, 21 februari) *Hälsa hos hbtqi-personer*. Hämtad 2024-04-08 <https://www.folkhalsomyndigheten.se/livsvillkor-levnadsvanor/halsa-i-olika-grupper/hbtqi-personer/>

Gustavson, M., & Schmitt, I. (2011). Culturally queer, silenced in school? Children with LGBTQ parents, and the everyday politics of/in community and school. *Lambda nordica*, 16(2-3), 159. <https://www.lambdanordica.org/index.php/lambdanordica/article/view/309/301>

Hacking, I. (2000). *The social construction of what?*. Thales.

Haglund, B. (2018). "Men dom flesta har en liknande situation." Ett narrativ om bristande personella resurser och omgivningens begränsade förväntningar. *Barn – forskning om barn og barndom i Norden*, 36(2). <https://doi.org/10.5324/barn.v36i2.2766>

Haglund, B. (2015). Everyday practice at the Sunflower: the staff's representations and governing strategies as contributions to the order of discourse. *Education Inquiry*, 6(2), 209-229. <https://doi.org/10.3402/edui.v6.25957>

Havung, M. (2006). "Du, som är kvinna - du kan väl ta det, det där om genus": om jämställdhet och genus i nya lärarutbildningen. *Tidskrift för lärarutbildning och forskning*.

(2006(13):1, s. 171–206). <https://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:140702/FULLTEXT01.pdf>

Hedin, M. & Åberg, M. (2015) Fallet med de störande manliga studenterna: en situation tolkad utifrån fyra olika förklaringsmodeller. *Utbildning & lärande*, 9(1), 116-133. <https://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:1257024/FULLTEXT01.pdf>

Hirdman, Y. (2001). *Genus: Om det stablas föränderliga former*. Liber.

Karlsudd, P. I., & Dahl, M. (2022). Att avlasta eller avlastas? Lärare i fritidshems uppfattningar om sin arbetssituation och behovet av lärarassistenter. *Educare*, (3), 1–29. <https://doi.org/10.24834/educare.2022.3.1>

Kvale, S., & Brinkmann, S. (2014). *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Studentlitteratur.

Lundström, U., & Rönnberg, L. Att styra skolan med marknaden som förebild. I Lindblad, S. & Lundahl, L. (red.) (2015). *Utbildning: makt och politik*. Studentlitteratur.

Lager, K. (2018). Att undervisa i fritidshem: omsorg, lärande och utveckling i en helhet. *Educare*, (2), 51–68. <https://doi.org/10.24834/educare.2018.2.3>

Lager, K. (2020). Systematiskt kvalitetsarbete i fritidshem. I B. Haglund, J. Gustafsson Nyckel & K. Lager (Red.), *Fritidshemmets pedagogik i en ny tid* (s.119–138). Gleerups.

Läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet. (2022). Skolverket. <https://www.skolverket.se/getFile?file=9718>

Martinsson, L., & Reimers, E. (2020). Inledning. I Martinsson, L., & Reimers, E. (Red.), *Skola i normer* (3:e uppl.). (s.9–30). Gleerups.

Motion 2023/24:1881. *En ny könstillhörighetslag, ett tredje juridiskt kön och könsmarkören X i pass*. https://www.riksdagen.se/sv/dokument-och-lagar/dokument/motion/en-ny-konstillhorighetslag-ett-tredje-juridiskt_hb021881/

Odenbring, Y. (2012). Könade kategoriseringar i samtal: könskonstruktioner på mikronivå i förskoleklassen. *Norsk pedagogisk tidskrift*, 96(6), 453–464. <https://doi-org.ezproxy.ub.gu.se/10.18261/ISSN1504-2987-2012-06-05>

Odenbring, Y. (2023). HBTQI-elev, skolkultur och minoritetsstress. *Socialmedicinsk tidskrift*. 100(2), 292–299. <https://doi.org/10.62607/smt.v100i2.22144>

Pihlgren, A.S. (red.) (2022). *Beprövad erfarenhet i skolverksamheten: vad det är och hur man gör*. Studentlitteratur.

Regeringskansliet (2018). *Viktigare lagar och förordningar inför halvårsskiftet 2021*. <https://www.regeringen.se/contentassets/cdd4936ec47e4cec860d249f94ae8368/viktigare-lagar-och-forordningar-infor-halvarsskiftet-2021.pdf>

Rennstam, J., & Wästerfors, D. (2015). *Från stoff till studie: om analysarbete i kvalitativ forskning*. (1. uppl.) Studentlitteratur.

RFSU. (2019, 4 september) *Om sexualundervisning*. Hämtad 2024-05-07 från <https://www.rfsu.se/sex-och-relationer/for-pedagoger-och-yrkesverksamma/sexualundervisning-i-skolan/>

RFSU. (2023a, 19 oktober) *Det här är RFSU*. Hämtad 2024-05-13 från <https://www.rfsu.se/om-rfsu/om-oss/var-organisation/>

RFSU. (2023b, 28 februari). *Alla pratar om snippan – vad säger RFSU?*. Hämtad 2024-05-01 från <https://www.rfsu.se/om-rfsu/press/pressmeddelanden/2023/alla-pratar-om-snippan/>

Rädda barnen. (u.å.) *Stopp! Min kropp! En översikt*. Hämtad 2024-05-02 från <https://www.raddabarnen.se/globalassets/syfte-och-oversikt.pdf>

Røthing, Å., & Bang Svendsen, S. H. (2009). *Seksualitet i skolen — Perspektiver på undervisning*. Cappelen Damm AS.

Skolinspektionen (2020). *Grundskolors arbete med jämställdhet – med särskilt fokus på en trygg skolmiljö för alla elever*. <https://www.skolinspektionen.se/beslut-rapporter-statistik/publikationer/kvalitetsgranskning/2020/grundskolors-arbete-med-jamstalldhet/>

SFS 2010:800. *Skollag*. https://www.riksdagen.se/sv/dokument-och-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/skollag-2010800_sfs-2010-800/

SFS 2018:618. *Lag om ändring i brottsbalken*. <https://svenskforfattningssamling.se/sites/default/files/sfs/2018-05/SFS2018-618.pdf>

SFS 1972:119. *Lag om fastställande av könstillhörighet i vissa fall*. https://www.riksdagen.se/sv/dokument-och-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/lag-1972119-om-faststallande-av_sfs-1972-119/

Skolverket. (2023a, 21 mars). *Sammanställning och spridning av forskningsresultat*. Hämtad 2024-04-15 från <https://www.skolverket.se/skolutveckling/forskning-och-utvarderingar/sammanstallning-och-spridning-av-forskningsresultat>

Skolverket. (2023b). *Fritidshemmet Ett kommentarmaterial till läroplanens fjärde del*. <https://www.skolverket.se/getFile?file=12050>

Skolverket. (2024a, 7 mars). *Sexualitet, samtycke och relationer*. Hämtad 2024-04-12 från <https://www.skolverket.se/skolutveckling/inspiration-och-stod-i-arbetet/stod-i-arbetet/sexualitet-samtycke-och-relationer>

Skolverket. (2024b). *Elever och personal i fritidshem - Läsåret 2023/24*.
https://siris.skolverket.se/siris/sitevision_doc.getFile?p_id=553024

Skolinspektionen (2018, 18 februari). *Sex- och samlevnadsundervisning*. Hämtad 2024-05-08 från <https://www.skolinspektionen.se/beslut-rapporter-statistik/publikationer/kvalitetsgranskning/2018/sex--och-samlevnadsundervisning/>

SOU (2020:34). *Stärkt kvalitet och likvärdighet i fritidshem och pedagogisk omsorg. Betänkande av Utredningen om fritidshem och pedagogisk omsorg*.
<https://www.regeringen.se/contentassets/7302f489bbde433b958beedb7b1bdeff/starkt-kvalitet-och-likvardighet-i-fritidshem-och-pedagogisk-omsorg-sou-202034/>

Svenska Dagbladet, (2024, 15 april). *Flickan i snippafallet: Blivit sviken*. Hämtad 2024-05-02 från <https://www.svd.se/a/dR54mq/flickan-i-snip-pafallet-borde-veta-vad-ordet-ar>

Säljö, R. (2017). Den lärande människan – teoretiska traditioner. I U. P. Lundgren, R. Säljö & C. Liberg (Red.), *Lärande, skola, bildning: grundbok för lärare* (s. 203–263). Natur & Kultur.
Thornberg, R. (2006). Värdepedagogik. *Pedagogisk forskning i Sverige*, 9(2), 99–114.
<https://open.lnu.se/index.php/PFS/article/view/1162/1011>

Pihlgren, A. S. (2013). *Fritidshemmets didaktik*. Studentlitteratur.

Vetenskapsrådet. (2002; 2017). *Etik i forskning och god forskningssed*. Hämtad 2024-04-06 från <https://www.vr.se/uppdrag/etik/etik-i-forskningen.html>

Vygotskij, L.S. (1995). *Fantasi och kreativitet i barndomen*. Daidalos.

Wedin, E-K. (2011). *Jämställdhetsarbete i förskola och skola*. Norstedts juridik.

Wenneberg, S.B. (2010). *Socialkonstruktivism: positioner, problem och perspektiv*. Liber.

Wernersson, I. (2020). Genusordning och utbildning - förr och nu. I U.P. Lundgren, R. Säljö & C. Liberg (Red.). *Lärande, skola, bildning. Grundbok för lärare* (s.467–490). Natur och Kultur.

Qvarsebo, J. (2019). The moral regime of norm critical pedagogics—new ways of governing the Swedish pre-school child. *Critical studies in education*, 62(2), 164-178.
<https://doi.org/10.1080/17508487.2019.1596961>

Zackariasson, M. (2015). Caught between expectations: Swedish student teachers' experiences of working with gender and sexuality issues. *Nordic studies in education*, 35(3-4), 217–232. <https://doi.org/10.18261/ISSN1891-5949-2015-03-04-05>

Zimmerman, F. (2021). *Klass, etnicitet och kön: en introduktion för lärare*. Studentlitteratur.

Bilaga 1:

Information om behandling av personuppgifter i utbildningssyfte vid Göteborgs universitet

Dataskyddsförordningen (GDPR) ställer krav på att du ska få information om hur dina personuppgifter behandlas. I detta dokument beskrivs hur behandlingen går till och vilka rättigheter du har som registrerad.

Vem är ansvarig för behandlingen av dina personuppgifter?

Göteborgs universitet är personuppgiftsansvarig för den behandling studenter utför inom ramen för sina studier.

Om du har frågor om behandlingen kan du vända dig till studenten som utför behandlingen

Kurskod	LRX2G
Titel/benämning på studentens arbete	Hur arbetar personal inom fritidshemsverksamhet med frågor som berör sexualitet, samtycke och relationer.
Studentens namn	Klara Sandberg & Karin Lindell
Studentens e-post	guslinkacf@student.gu.se gussandbkl@student.gu.se

Rättslig grund och ändamål med behandlingen

Universitetet har enligt 1 kap. 2 § högskolelagen (1992:1434) i uppdrag att anordna utbildning. Detta innebär att universitetet har rätt att behandla personuppgifter enligt den rättsliga grunden allmänt intresse när det är nödvändigt för att utföra sitt utbildningsuppdrag, enligt artikel 6.1 e GDPR.

Detta innebär även att enskilda studenter behandlar personuppgifter i utbildningssyfte. Studenter behandlar personuppgifter i sin utbildning, t.ex. vid genomförande av självständiga arbeten (examensarbeten), uppsatser eller fältstudier. Studenten ska då formulera ett tydligt och avgränsat syfte med arbetet. Studenten har nedan fyllt i syftet med arbetet.

Studentens syfte

Studiens syfte är att undersöka hur lärare i fritidshemmet arbetar med det nya uppdraget som formuleras i Lgr22 (2022), kring relationer, sexualitet och samtycke och på vilket sätt resonerar de kring hur deras egna och andras förutsättningar påverkar undervisningen. Informanterna i intervjustudien förväntas inte svara på frågor som berör hens personliga uppgifter om egen eller andras sexualitet eller personliga relationer, eller behandla andra känsliga personuppgifter.

Informanterna i intervjustudien och hens arbetsplats kommer anonymiseras, och informationen kommer inte användas till något annat syfte än att svara på examensarbets frågeställning om hur lärare av olika befattningar arbetar med frågor som berör samtycke, sexualitet och relationer i fritidshemsverksamheten.

Intervjuerna kommer spelas in, för att transkriberas och raderas i samband med att studien avslutas. Intervjumaterialet kommer inte finnas tillgänglig för någon annan än studenterna som ansvarar och utför studien.

Metod för insamling (fylls i av studenten)

Nedan har studenten kryssat i vilken eller vilka metoder som kommer att användas för insamlingen i studentens arbete.

- Bild- eller videoupptagning
- Ljudupptagning
- Enkät
- Intervju
- Observation
- Annan, ange i fritext:

Vem kommer att kunna ta del av personuppgifterna?

Enbart de personer som är involverade i det arbete som studenten utför i utbildningssyfte vid Göteborgs universitet ska kunna ta del av dina personuppgifter. Det innebär exempelvis att studenten själv och eventuell handledare till studenten kommer att ta del av dina personuppgifter.

Uppgifter kan begäras ut med stöd av offentlighetsprincipen

Dina personuppgifter eller handlingar som dina personuppgifter förekommer i kan, om de lämnas in till universitet av studenten, komma att bli föremål för en begäran om allmän handling i enlighet med offentlighetsprincipen. Det innebär att enskilda kan ta del av allmänna handlingar och därmed få tillgång till uppgifter där dina personuppgifter förekommer, om dessa inte omfattas av sekretess. Sådana utlämnanden hanteras därför i enlighet med bestämmelserna i tryckfrihetsförordning (1949:105) och offentlighets- och sekretesslag (2009:400).

Studenter uppmanas att inte lämna in direkt identifierande uppgifter (namn, kontaktuppgifter m.m.) om dig när studenten lämnar in sitt färdigställda arbete. På så vis kommer det i det flesta fall enbart vara möjligt att begära ut indirekta personuppgifter om dig från universitetet.

Hur länge kommer personuppgifterna att behandlas?

Dina personuppgifter kommer enbart att behandlas under den tid som studentens arbete i utbildningssyfte pågår. Efter att arbetet har avslutats kommer studenten att radera personuppgifterna. Detta gäller dock inte sådana uppgifter som har lämnats in till universitetet och som därmed blir en allmän handling (se ovan).

Kommer dina personuppgifter behandlas utanför EU/EES?

Universitet kan i verksamheten komma att föra över personuppgifter till tredje land, det vill säga till länder utanför EU/EES. Under sådana förhållanden gäller särskild lagstiftning. Universitet kommer under sådana förhållanden att vidta alla rimliga juridiska, organisatoriska och tekniska åtgärder som krävs för att uppnå en lämplig skyddsnivå för dessa personuppgifter. En överföring till USA kan komma att ske vid behandling i universitets verktyg för textredigering och fillagring som studenten använder. Universitetet använder Microsofts tjänster för detta.

Dina rättigheter enligt GDPR

Dataskyddsförordningen anger att den enskilde har ett antal rättigheter. Nedan anges de mest relevanta rättigheterna. Om du vill läsa en mer utvecklad beskrivning av dina rättigheter enligt GDPR kan du gå in på www.gu.se/om-webbplatsen/behandling-av-personuppgifter.

7.5.1.1 Rätten till tillgång (registerutdrag)

Som enskild har du rätt att kostnadsfritt en gång per år begära information om vilka personuppgifter som universitetet behandlar om dig. Kontakta oss via dataskydd@gu.se för att begära ett utdrag av dina personuppgifter hos oss.

7.5.1.2 Rätten till radering

Som enskild har du rätt att få dina personuppgifter raderade i de fall som personuppgifterna inte längre behövs för att uppfylla det ändamål som de samlades in för (rätten att bli bortglömd).

Det kan finnas bestämmelser som anger att personuppgifterna inte får raderas, vilket gör att det då är dessa bestämmelser som gäller och att uppgifterna därför inte kan raderas.

I de fall det finns rättsliga hinder mot radering av personuppgifterna kommer universitetet att begränsa behandlingen av dessa personuppgifter till att endast omfatta behandling i den utsträckning som det finns rättsligt stöd för.

7.5.1.3 Rätten att invända mot behandling

Som enskild har du i vissa fall rätt att invända mot att universitet behandlar dina personuppgifter. Om det inte finns tvingande skäl för universitetet att fortsätta behandla personuppgifterna, som till exempel för att uppfylla rättsliga krav, kommer universitetet att upphöra med behandlingen.

Kontaktuppgifter till dataskyddsombudet

Har du frågor om den specifika behandlingen kan du vända dig till studenten som har samlat in uppgifterna. Studenten har fyllt i sitt namn och kontaktuppgifter under rubriken "Vem är ansvarig för behandlingen av dina personuppgifter?" i detta dokument.

Om du har frågor om behandlingen eller har klagomål kan du även vända dig till universitetets dataskyddsombud på e-post dataskyddsombud@gu.se.

Om du vill läsa mer om hur Göteborgs universitet behandlar personuppgifter generellt och en utvecklad beskrivning av dina rättigheter enligt GDPR kan du gå in på www.gu.se/om-webbplatsen/behandling-av-personuppgifter.

Du har rätt att klaga till Integritetsskyddsmyndigheten (IMY)

Om du anser att universitetet behandlar dina personuppgifter i strid med dataskyddsförordningen har du rätt att lämna in ett klagomål till Integritetsskyddsmyndigheten.

Bilaga 2:

Intervjuguide

I Lgr22 har det som tidigare hette sex och samlevnad bytt namn till sexualitet, samtycke och relationer, i samband med detta har kunskapsområdet getts större tyngd och plats i läroplanen.

- Känner du till detta, har ändringen diskuterats i din arbetsgrupp?
- Vad har du som personal i fritidshem för tankar om hur man kan arbeta med frågor som berör sexualitet, relationer, eller samtycke?
- Vad tänker du är meningen med att dessa frågor är något som alla på skola och fritidshem skall arbeta med?
- Har ni haft temadagar/temaarbete eller något arbete på fritidshemmet som berör sexualitet, relationer, eller samtycke?
- Har ni haft någon vidareutbildning för lärare och personal på fritidshemmet om hur man undervisar och arbetar med frågor som berör kunskapsområdet?
- Eller en annan egen tidigare utbildning eller undervisning om sexualitet, relationer, eller samtycke?
- Tror du att personligt förhållningssätt påverkar arbetet som skall bedrivas om sexualitet, relationer, eller samtycke?
- Vad tycker du är viktigast att arbeta med inom sexualitet, samtycke och relationer?
- Upplever du att du och dina kollegor delar samma syn på sexualitet, samtycke och relationer?
- Har det uppstått situationer då du i vardagsarbetet på fritidshemmet har behövt samtala kring elevers frågor som berör sexualitet, samtycke eller relationer?
- Har det uppstått situationer då du i vardagsarbetet med dina kollegor har samtalat kring frågor som berör kunskapsområdet?